

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

L. Annæi Senecæ Philosophi Opera, Qvæ Exstant Omnia

Seneca, Lucius Annaeus <Philosophus>

Antverpiæ, 1605

L. Annæi Senecæ De Ira Ad Novatvm Liber Secvndvs.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-53700](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-53700)

DVAS partes habet. prior, Quæstionculas de Irâ; altera, aduersus hanc Remedia. Prior quæstio, An ira à solo impetu sit? negat, & animum iudiciumque mox accedere. Itaque rationem audit, & coerceri potest: non futurum, si ab illo solo, & naturâ, esset. Discriminat obiter Stoicè Motus, & Affectus. Hæc usque ad Cap. IIII. inclusum. Quæstio deinde altera, An crudelitas & scuitia sit ab Irâ? negat, & alium Affectum esse: initium tamen aut alimentum à crebrâ Irâ sepe habere. Cap. deinde VI. An vir bonus peccatis aut peccantibus irascatur? abnuat, & toto affectu isto liberat sapientem, usque ad Cap. XI. Ab eo querit, An utilis sit Ira, quia à Contemptu vindicat, & malos terret? Non admittit, & timeri satetur: quod non est bonum aut optabile bono. Nam & fera, & morbi timentur. Hæc ad Cap. XIII. In eo satetur, simulari à sapiente Iram posse, non tamen usurpari. Neque simplicis aut generosi eam animi esse, quia libera & indomita gentes habeant: inò ferocis, & à doctrinâ aut ratione inculti. Denique Cap. XVII. vtiliter ad Remedia Irae transit. Duo ea porrigit, Ne irascamur: & Ne in irâ peccemus. Ne incidamus, Educatio talis & talis inuat: deinde pugna contra primas Irae causas, & aduocatione semper ac tempore vti. Tum Suspiciones pellende; Luxus vitandus. Tum rebus sine sensu, hominibus exiguo sensu, iis quæ naturâ, vel bono nostro fiunt, non irasci. Culpas nostras videre & agnoscere, æquiores ita alienis futuros. Non temerè credere, & credita, examinare ab animo facientis. Præcipuè Fastus ponendus, & aestimatio sui: quæ iracundos & vindices facit. Pati potius, aut dissimulare: & à scdō affectu abstinere, cuius deformitas in animo ac vultu expressa. Hæc vtilia: legantur, imbibantur.

CAPVT PRIMVM.

PRIMVS liber, Nouate, benigniorem habuit materiam. facilis enim in procliuia vitiorum decursus est. nunc ad exiliora veniendum est. Querimus enim, vtrum ira iudicio, an impetu incipiat: id est, vtrum suâ sponte moueatur, an quemadmodum pleraque, quæ intra nos insciis nobis oriuntur. Debet autem in hæc se demittere disputatio, vt ad illa quoque altiora possit exurgere. Nam & in corpore nostro ossa, neruique & articuli, firmamenta totius, & vitalia, minimè speciosa visu, prius ordinantur: deinde hæc, ex quibus omnis in faciem aspectumque decor est: post hæc omnia, qui maximè oculos rapit color, vltimus perfectio iam corpore affunditur. Iram quin² species oblata iniuriæ moueat, non est dubium: sed vtrum speciem ipsam statim sequatur, & non accedente animo excurrat, an illo assentiente moueatur, querimus. Nobis placet, nil ipsam per se audere, sed animo approbante. Nam speciem capere acceptæ iniuriæ, & vltionem eius concupiscere, & vtrumque coniungere, nec lædi se debuisse, & vindicari debere, non est eius impetus, qui sine voluntate nostrâ conciretur. Ille simplex est: hic compositus, & plura continens. Intellexit aliquid, indignatus est, damnauit, vlciscitur. hæc non possunt fieri, nisi animus eius qui tangebatur, assensus est. Quorsus, inquis, hæc quæstio pertinet? vt sciamus, quid sit ira. Nam si inuitis nobis nascitur, nunquam rationi succumbet. Omnes

CAP.
II.

A nes enim motus, qui non voluntate nostrâ fiunt, inuicti & inenitabiles sunt: vt horror frigidâ aspersis, ad quosdam ictus aspernatio, ad peiores nuntios subriguntur pili, & rubor ad improba verba suffunditur, sequiturque vertigo prarupta cernentes. Quorum quia nihil in nostrâ potestate est, nulla, quò minus fiant, ratio persuadet: ira præceptis fugatur. Est enim voluntarium animi vitium, non ex his quæ conditione quadam humanæ fortis eueniunt, ideoque etiam sapientissimis accidunt. Inter quæ & primus ille ictus animi ponendus est, qui nos post opinionem iniuriæ mouet: Hic subit etiam inter ludicra scænarum spectacula, & lectiones rerum verustarum. sæpe Clodio Ciceronem expellent, & Antonio occidenti, videmur irasci. Quis non contra Marij arma, & contra Sullæ proscriptionem concitatur? Quis non Theodoto & Achilla, & ipsi puero, non puerile auso facinus, infestus est? Cantus nos nonnunquam & concitata modulatio instigat: Martius quoque ille tubarum sonus mouet mæres, & atrox pictura, & iustissimorum suppliciorum tristis aspectus. Inde est, quòd aridemus aridentibus, & contristat nos turba mærentium, & efferuescimus ad aliena certamina: quæ non sunt iræ, non magis quàm tristitia est, quæ ad conspectum inimici naufragi contrahit frontem: non magis quàm timor, qui Hannibale post Cannas mœnia circumsidente, lectoris percutit animum: sed omnia ista motus sunt animorum moueri volentium, nec affectus, sed principia præludentia affectibus. Sic enim militaris viri, in mediâ pace iam togati, aures tuba fuscitat, equosque castrenses erigit crepitus armorum. Alexandrum aiunt, Xenophanto canente, manum ad arma misisse. Nihil ex his quæ animum fortuitu impellunt, affectus vocari debet. ista, vt ita dicam, patitur magis animus, quàm facit. Ergo affectus est, non ad oblatas rerum species moueri, sed permittere se illis: & hunc fortuitum motum persequi. Nam si quis pallorem, & lacrimas procedentes, & irritationem humoris obsceni, altumve suspirium, & oculos subito acriores, aut quid his simile, indicium affectus, animique signum putat, fallitur, nec intelligit hos corporis esse pulsus. Itaque & fortissimus plerumque vir, dum armatur,

III:

expal-

COMMENTARIVS.

AP. I. BENIGNIOREM.] Faciliorem, que melius & uberius se daret.

2. SPECIES.] Aristoteles v. Ethic.

Επιφανοιύτην γὰρ ἀδίκων ἡ δόξη ἐστίν: Ob apparentem enim iniuriam est

ira, neque necessariam est, veram esse.

3. ILLE SIMPLEX.] Primus ille impetus, & motus. Nam duos eos facit (distingue, aut Senecam parum capies hoc & sequenti Capite, imò dices sibi aduersari) Simplicem, id est cui nondum assensus: & alterum Compositum, qui cum assensu est, & de ratione & paratâ (in re proposito) cum animo agit. Impetus autem appellat, Stoicâ linguâ, Perturbationes. nam illi definiunt τὸ πῦρ, ὅτι τὸ ἀνορθότατον: Perturbationem, impetum inmodicum & abundantem.

D CAP. II. 4. QUID SIT.] Muretus vellet, Quid possit ira, neque enim definitio eius hic queritur (priore libro factum) sed de vi agit, & quid iam in occupato animo possit. Aliter puto, & contextus me docet, quæri & præmitti hæc minuta, vt serio intellegamus Quid sit ira? id est, naturam eius omnem & formam nominamus: imitia, progressus, & quomodo sedari tolliq. possit.

5. ICTVS.] An cum minatur aliquis ferire, quòd caput & corpus subducimus? An verius legi, tactus, cum libris? & aspernatio in iis est, vt cum latera aut ala intillantur: siue magis, in vlcere aut vulnere, cui manum admoues.

6. IMPROBA.] Impudica, aut impudentia.

7. VERTIGO.] Seneca epist. LVII. Quædam sunt, quæ nulla virtus effugere potest. Itaque & vultum adducet ad tristitiam, & inhorrescet ad subita, & caligabit si vastam altitudinem, in crepidine eius constitutus, despexerit.

8. PRIMVS ILLE ICT.] Siue primus ille motus, quem licet Cogitationis motum appellare, alterum Assensus. Vide Manud. III. Dissert. VII.

9. PVERO.] Ptolomeo regi Aegypti.

10. NON PVERILE.] Mortem magni Pompeij, duobus illis consultoribus.

11. MARTIVS ILLE.] Clasicum.

12. AD ALIENA.] Cum currentes pugnant esse alios, in Circo aut Amphitheatro videmus. Inde spon-siones apud Romanos, cum huic aut illi parti fauerent, rixæ, pugne.

13. INIMICI NAUFR.] Quem cum iuuet perire, tamen ipse rei turbida aspectus turbat. At non vera ea tristitia est. Neque tamen asperner Gruteri acutam coniecturam, mimiçi naufragij. Nam & incendia, & ruinas, & naufragia ludebant in scænis.

14. TOGATI.] Non vltra sagati: & per vestem notat iam emeritum & militiam missam.

15. XENOPHANTO CANENTE.] Dorium & bellicum. Diogenes autem hic scitè, Meliorem eum sibi Musicum fore, si cantus caneret, quibus Alexander ardens & furens reprimeretur.

CAP. III. 16. FORTVITVM.] Ita loquitur & appellat, quod non consilio & proposito venit. Alio-

B 4

qui

expalluit: & signo pugnae dato, ferocissimo militi paululum genua tremuerunt: & ma-
 gno imperatori, antequam inter se acies¹⁷ arietarent, cor exiuit: & oratori eloquentis-
 simo, dum ad dicendum componitur, ¹⁸ summa rigerunt. Ira non moueri tantum,
 sed excurrere debet. est enim impetus. nunquam autem ¹⁹ impetus sine assensu mentis
 est: neque enim fieri potest, ut de vltione & poenâ agatur, animo nesciente. Putauit se
 aliquis laesum, voluit vlcisci: dissuadente aliquâ causâ, statim resedit. hanc iram non
 voco, sed motum animi, rationi parentem. Illa est ira, quae rationem transfilit, quae se-
 cum rapit. Ergo illa prima agitatio animi, quam species iniuriarum incussit, non magis ira
 est, quam ipsa iniuriarum species: sed ille sequens impetus, qui speciem iniuriarum non tan-
 tum accepit, sed approbavit. Ira est concitatio animi, ad vltionem voluntate²⁰ & iudi-
 cio pergentis. Nunquid dubium est, quin timor²¹ fugam habeat, ira impetum: vide er-
 go, an putes aliquid sine assensu mentis aut peti posse, aut caueri. Et ut scias,
 quemadmodum²² incipiant affectus, aut crescant, aut efferantur; est primus motus
 non voluntarius quasi praeparatio affectus, & quaedam comminatio. alter cum volun-
 tate non contumaci, tanquam oporteat me vindicari, cum laesus sim: aut oporteat hunc
 poenas dare, cum scelus fecerit. tertius motus est iam impotens, qui non, si oportet, vlcis-
 ci vult: sed vti que, qui rationem euicit. Primum illum animi ictum effugere ratione
 non possumus: sicut ne illa quidem, quae diximus accidere corporibus, ne nos²³ oscita-
 tio aliena sollicitet, ne oculi ad intentionem subitam digitorum²⁴ comprimantur. Ista
 non potest ratio vincere: consuetudo fortasse, & assidua observatio extenuat. Alter ille
 motus, qui iudicio nascitur, iudicio tollitur.²⁵ Illud etiamnum quaerendum
 est. Hi qui vulgò sauiunt, & sanguine humano gaudent, an irascantur, cum eos occi-
 dunt, à quibus nec acceperunt iniuriam, nec accepisse se existimant: qualis fuit²⁶ Apol-
 lodorus, aut Phalaris. Hæc non est ira: feritas est. non enim quia accepit iniuriam, no-
 cet: sed parata est dum noceat²⁷ velle accipere. nec illi verbera lacerationesque in vl-
 tionem

qui fortune nullum, sed nature hic opus. Fortuitum
 igitur id est temerarium, inexpectatum.

17. ARIETARENT.] Verbum, quo vti amat, id est,
 concurrerent, cum impetu & incurfu coirent.

18. SUMMA.] Extrema partes: manus, pedes, labia.

19. IMPETVS SINE.] Imò tu ipse impetum à con-
 silio distinxisti, initio libri. Sed intellegit hic impe-
 tum compositum, de quo dixi: & fruitur à verba
 alij consumunt. Habent & fera impetus, sed simpli-
 ces, & quos semper (quantum in ipsis est) sequuntur.
 Senecam attende iam nunc lege & adiunge, nihil te-
 nebrosorum.

20. ET IUDICIO.] Hic quoque est qui arguetur.
 quomodo iudicio Ira, inquit, si extra se est? si nihil ei
 cum sanitate commune? Respondeo, iudicio, sed de-
 prauato: iudicio, quod contra impetum initio libri
 Seneca opposuit, id est deliberatione & assensu.

21. FUGAM.] Puto rectum, etsi scripti plerique
 finem. Sed ea mens, timorem vitare & fugere, iram
 contra, petere & sequi, nempe vltionem. E sequenti
 lineâ clarum: vbi Peti ad Iram; Caueri ad Timo-
 rem aptas.

CAP. IV. 22. INCIPANT.] Pulchra hæc &
 vsui notanda, de triplici discrimine in Affectibus:
 qui gradatim nascuntur, adolescunt, maturescunt.
 Vide Manud. III. Diss. VII.

23. OSCITATIO.] Nam sympathia occultâ, osci-
 tatus ad visum oscitantem.

24. COMPRIMANTVR.] Coniueant, quod tan-
 ti est, ut Plinius notet inter omnes gladiatores Cali-
 gula, non nisi duos fuisse, qui hoc euicissent, ut oculis
 inconniuis essent. Lib. XI. cap. XXXVII.

CAP. V. 25. ILLVD ETIAM NVM.] Ruinam &
 hiatum hic agnosco. nam vbi de tertio motu, quod
 proposuerat? Neque item questio aut res coheret apte.

26. APOLLODORVS.] Libro VII. de Benef. c. XIX.
 hos item duos coniungit, ut eximios in sanitate & ce-
 de: Quid, inquit, si non tantum malus factus est,
 sed ferus, sed immanis, qualis Apollodorus aut
 Phalaris: Et Phalaris quidem notus est, minus alter,
 nisi quod Plutarchus Suidasq. inter tyrannos nomi-
 nant, sed nominant tantum. Estne ille, quem Callian-
 drex tyrannum fuisse Pausanias in Messenicis pro-
 dit? Estne item, cuius mortem tragicam, & condignam
 vitâ, Plutarchus De tardâ Dei vindictâ tangit &
 indicat? Verba: Οὐκ ἔστιν ἀπολλόδωρον ποτε κατὰ
 τὴν ὀπτιμότητα ἐνδὲ ἐρμένον ἑαυτὸν ὑπὸ σκλάβῶν, εἴτε
 καθεύδοντος. τῆν δὲ κατὰ ἰαν ἐν τῷ δέσποτος ὑποδύ-
 ζομένου καὶ λέγεσθαι, ἐγὼ σοι τῶν αἰτίων καὶ πατρῶν
 τὰς θυγατέρας διαπύρεσιν καὶ φλογουίνας τοῖς σωμασι
 κινῶν περὶ αὐτὸν πρηγίνας: Sicut aiunt Apollo-
 dorum aliquando per somnium vidisse, seipsum
 excoriari à Scythiis, deinde elixari. Cor autem è
 lebe vocem emittere ac dicere, Ego horum tibi
 causa sum. Item & filias flagrantibus corporibus
 in orbem circa ipsum currere. Sanè animus mihi
 quoque loquitur, hunc nostrum tyrannum esse. Sed
 quomodo à Scythiis excoriat? quid eis rei in Graciâ
 aut si apud Scythas iste, unde ea res Græci sic inno-
 tuit? Puto scribendum, ὑπὸ σκλαβῶν: à coriatis, à
 cerdonibus. & ἢ verò solent pelles deprehendere. Cete-
 rum Callandrea, Macedonia an Thracia vrbis est
 quæ ante Potidea.

27. VELLE.] Scribam, vel accipere.

28. PER

A tionem petuntur, sed in voluptatem. Quid ergo: origo huius mali ab ira est: quæ ubi frequenti exercitatione & satietate in obliuionem clementiæ venit, & omne fœdus humanum eiecit animo, nouissimè in crudelitatem transit. Rident itaque, gaudentque, & voluptate multâ perfruuntur, plurimumque ab iratorum vultu absunt, ²⁸ per otium sequi. Hannibalem aiunt dixisse, cum fossam sanguine humano plenam vidisset: *O formosum spectaculum!* Quanto pulchrius illi visum esset, si flumen aliquod lacumque completeret? Quid mirum, si hoc maximè spectaculo caperis innatus sanguini, & ²⁹ ab infante cædibus adnotus? sequetur te fortuna crudelitatis tuæ ³⁰ per viginti annos secunda, dabitque oculis tuis gratum vbiq; spectaculum. videbis istud & circa Trasimenum, & circa Cannas, & nouissimè circa ³¹ Carthaginem tuam. ³² Volesus nuper sub diuo Augusto proconsul Asia, cum CCC. vnâ die securi percussisset, incedens inter cadauera vultu superbo, quasi magnificentum quiddam conspiciendumque fecisset, Græcè proclamauit: ³³ *O rem regiam!* Quid hic rex fecisset? non fuit hæc ira, sed maius malum, & insanabile.

³⁴ Virtus, inquit, vt honestis rebus propitia est, ita turpibus irata esse debet. Quid si dicatur, virtutem & humilem & magnam esse debere? at qui hæc dicit, ³⁵ illam extolli vult, & deprimi. quoniam lætitia ob rectè factum, clara magnificaque est; ira ob alienum peccatum, sordida & angusti pectoris est: nec vnquam committeret virtus, vt vitia, dum compescit, imitetur. ipsam iram castigandam habet, que nihilo melior est, sæpe etiam peior his delictis quibus irascitur. Gaudere lætarique, ³⁶ proprium & naturale virtutis est: irasci non est ex dignitate eius, non magis quam morere. Atqui iracundiæ tristitia comes est: & in hanc omnis ira vel post pœnitentiam, vel post ³⁷ repulsam reuoluitur. Et si sapientis est, peccatis irasci, magis irascetur maioribus, & sæpe irascetur. sequitur, vt non tantum iratus sit sapiens, sed iracundus. Atqui si nec magnam iram, nec frequentem, in animo sapientis locum habere credimus: quid est, quare non ex toto hoc affectu illum liberemus? modus inquam esse non potest, si pro facto cuiusque irascendum est. Nam aut iniquus erit, si æqualiter irascetur delictis inæqualibus:

³⁸ aut iracundissimus, si toties excanduerit, quoties iram scelera meruerint. Et quid indignius, quam sapientis affectum ex alienâ pendere nequitia? desinet ille Socrates posse eundem vultum domum referte, quem domo extulerat. Atqui si irasci sapiens debet turpiter factis, & concitari tristarique ob scelera, nihil est æruinosius sapiente. omnis illi per iracundiam mororemque vita transibit. Quod enim momentum erit, quo non improbanda videat? quoties processerit domo, per sceleratos illi, auarosque, & prodigos, & impudentes, & ob ista felices, incedendum erit: nusquam oculi eius flectentur, vt non quod indignentur, inueniant. Deficiet, si toties à se iram, quoties caussa poscet, exegerit. Hæc ³⁹ tot millia ad forum primâ luce properantia, quam turpes lites, ⁴⁰ quanto turpiores aduocatos ⁴¹ habent? ⁴² Alius iudicia patris accusat, quæ mereri fa-

VI.
*

VII.

28. PER OTIUM.] *Quies ipsi, & sine motu: imò & per delicias seui.*

D 29. AB INFANTE.] *Quæ formâ item Latini, A puero. Porro Annibal nouem annos natus patri, vt comes in Hispaniam esset, ultionem de Romanis ad aram iurauerat. Non ergo prorsus infans.*

30. PER VIGINTI.] *Partim in Hispaniâ, maximè in Italiâ, res gerentem. In istâ per annos xvii.*

31. CARTHAGINEM.] *Vbi tu victus.*

32. VOLESVS.] *Esse Volesum Messallam, de quo Tacitus III. Annal. & qui sub Augusto Praconsul Asiae fuit, dixi ad Tacitum, è quo colligas, damnatum ab Augusto.*

33. O REM REGIAM!] *Ὁ ἀπαρχὴ βασιδίων.*

CAP. VI. 34. * VIRTUS INQUIT.] *Neque hæc coherere, aut plena esse, quibus post admonitionem dicit.*

35. ILLAM EXT.] *Scripti omnes, qui illam. An igitur, quin illa: vel quidni, cū interrogacione finali?*

36. PROPRIUM.] *Nam sapiens in perpetuo gaudio, & animi tranquillitate. Vide Manud. III. Diss. 4.*

37. REPULSAM.] *Id est, cum vltionem peragere non potuit. Post pœnitentiam autem tristitia, cūm peregit scilicet, & sanior iam nollet.*

38. EVMDEM VULT.] *Quod in eximiiis laudibus viri eius meritò ponunt. Plinius: Ferunt Socratem clarum sapientiâ, eodem semper visum vultu, nec aut hilario magis aut turbato.*

CAP. VII. 39. TOT MILLIA.] *Observare licet ad multitudinem civium, qui Romæ.*

40. QUANTO TURPIORES.] *Quare turpiores? quia gnari scientesque, prava aut iniusta defendunt: quia fidem & vocem vanalia in fas & nefas habent. Adde etiam, quia ipsi omni face criminum maculosi.*

41. HABENT.] *Meus & quidam, consciscunt: quod admittam.*

42. ALIUS IUDICIA.] *Hæc proba lectio. spectat ad filios ingratos & improbos, qui querelam de Testa-*

tius fuit: alius cum matre ⁴³ consistit: alius delator venit eius criminis, cuius manifestior reus est. & iudex damnaturus que fecit, eligitur: & ⁴⁴ corona pro mala causa, bona patroni voce corrupta. Quid singula persequor? cum videris forum multitudine referatum, & ⁴⁵ Septa concursu omnis frequentia plena, & illum Circum, in quo maximam sui partem populus ostendit: hoc scito, istuc tantumdem esse vitiorum, quantum hominum. Inter istos quos ⁴⁶ togatos vides, nulla pax est: alter in alterius exitium leui compendio ducitur. Nulli nisi ex alterius damno quaestus est: felicem oderunt, infelicem contemnunt: ⁴⁷ maiore grauantur, minori graues sunt: diuersis stimulantur, cupiditatibus: omnia perdita ob leuem voluptatem praedamque cupiunt. Non alia quam ⁴⁸ in ludo gladiatorio vita est, cum iisdem viuientium pugnantiumque. Ferarum ille conuentus est: nisi quod illa ⁴⁹ inter se placida sunt, morsuque similibus abstinent, hi mutuam laceratione fatiantur. ⁵⁰ Hoc vno ab animalibus mutis differunt: quod illa mansuescunt alentibus, horum rabies ⁵¹ ipsos a quibus est nutrita, depascitur. ⁵² Nunquam irasci desinet sapiens, si semel ceperit. omnia sceleribus ac vitiis plena sunt. plus committitur, quam quod possit coercitione sanari. Certatur ingenti quodam nequitiae certamine: maior quotidie peccandi cupiditas, minor verecundia est. Expulso melioris aequiorisque respectu, quocumque visum est, libido se impingit. nec furriua iam scelera sunt: ⁵³ praeter oculos eunt. adeoque in publicum missa nequitia est, & in omnium pectoribus eualuit, vt innocetia non rara, sed nulla sit. Numquid enim singuli aut pauci rupere legem? vndique, velut ⁵⁴ signo dato, ad fas nefasque miscendum coorti sunt.

— Non hospes ab hospite tutus,

Non socer a genero, fratrum quoque gratia rara est,

Imminet exitio vir coniugis, illa mariti.

Lurida terribiles miscent aconita nouerca.

Filius ante diem patrios inquirat in annos.

55 Et

mento inofficioso aduersus patrem insituebant. Iudicia enim appellant, supremam illam voluntatem & decreta: cum mens pane libera ab affectibus, puriter solet iudicare. Itaque incorruptum iudicem illum dicit noster, De Benef. IV. cap. XI. vbi pluscula huius rei. Atquin, inquit, satius erat decentiusque, meruisse iudicia illa, & per benignitatem & gratiam impetrasse, quam legibus vindicasse.

43. CONSISTIT.] Fovense verbum. & dicunt Consistere aduersus aliquem, aut Cum aliquo, cum qui congregatur iudicio & experitur: ab ipsa re, quia stabant. Quintilianus Declamat. CCCXVIII. Quantopere his post libertatem satisfecerim, videlicet hac contumelia, quam mecum consistunt, aequum manifestum: De libertis qui petebant & agebant. Idem Declam. CCCXXXIII. Vsum loquendi perdidisse malueram, quam cum homine optime de me merito iam bis consisterem. Tertullianus sine alia additione Consistere dixit, vt in Apolog. cap. IV. De Idololatriâ, cap. XIII. & sapius. De hoc primo consistam, inquit: id est, iudicio agam, & tecum experiar.

44. CORONA.] Audientium.

45. SEPTA.] Tria loca nominat, in quibus frequentia assidua populi, Forum, Septa, Circum. Duo illa nota: Septa, autem, alio nomine Oulia, in campo Martio, vbi suffragia ferri solent. qua è lignis M. Agrippa marmorea fecit. Locus amplius, & vacuus: ideoque extra illud comitiale tempus, togatorum aut curiosorum ibi multitudo. Eo magis, quod merces omnifaria exposita, & plerumque rariores. Martialis libro IX.

In Septis Mamurra diu multumque vagatus, Hic vbi Roma suas aurea vexat opes.

46. TOGATOS.] Pacis habitus: & ideo tali ingenio speres.

CAP. VIII. 47. MAIORE.] Vellem, maiorem. Est grauius & agre ferunt.

48. IN LVDO.] Gladiatores enim vna habitant, comedunt: mos pugnant, & mutuo sese cadunt. Vide de his Ludis Saturnalia nostra, lib. I. cap. XIV.

49. INTER SE PLAC.] Exprobrat Horatius Romanis, ciuili bello se lacerantibus:

Neque hic lupis mos, nec fuit leonibus Vnquam, nisi in dispar, feris.

50. HOC VNO.] Vno? atquin alterum discrimen praesuit. Legam cum meo libro, imò.

51. IPSOS A QUIBUS.] Socratis dictum: κακὸς ποιοῦν εἶ, & πρὸς τὰς λύκους: Malis bene faciens, nudi lupos.

52. NYMQVAM IRASCI.] Demosthenis simile, qui dicebat, οὐκ ἀπολλάμεις ἐπὶ τὸν αὐτὸν εὐχόμενος ποιοῦν εἶ ἀπολλάμεις, φοβέτο μὴ ἕρμιον ἀρδῆναι ἐν τῆς εὐχῆς ποίῳ τῆς πόλεως: quod cum saepe ei incidisset perniciem imprecari malis, veritus esset, ne eo voto plane desolatam ciuitatem redderet.

53. PRÆTER OCULOS.] Id est, ante oculos & ora nostra se ostendunt. Cicero in Verrem: Præter oculos Lollij hæc omnia ferebant.

54. SIGNO DATO.] A Circensibus, quibus ad curule certamen signum mappæ Prætor dat: ac tunc, vt ille ait,

— carceribus sese effudere quadrigæ. Tertullianus simili sensu, Velut mappæ missa.

55. Et

A 55. Et quota pars ista scelerum est? notū descripsit castra 56 ex vna parte contraria, 57 parentum liberorumque sacramenta diuersa, subiectam patriae 58 ciuis manu flammam, & agmina infestorum equitum ad conquirendas 59 proscriptorum latebras circumuolantia, & violatos 60 fontes venenis, & pestilentiam 61 manu factam, & praeductam obsessis parentibus fossam, plenos carceres, & incendia totas vrbes concremantia, dominationesque funestas, 62 & regnorum publicorumque exitiorum clandestina consilia: & pro gloria habita, quae quamdiu 63 opprimi possunt, scelera sunt: raptus ac stupra, & 64 ne os quidem libidini exceptum.

Adde nunc publica periuria gentium, & rupta foedera, & in praedam validioris quicquid 65 non resistebat, abductum; circumscriptio- nes, furta, fraudes, 66 infitiationes, quibus 67 trina non sufficiunt fora. Si tantum irasci vis sapientem, quantum scelerum indignitas exigit: non irascendum illi, sed 68 insaniendum est. Illud potius cogitabis, non esse irascendum erroribus. quid enim si quis irascatur in tenebris parum vestigia certa ponentibus? quid si quis surdis, imperia non exaudientibus? quid si pueris, quod neglecto dispectu officiorum, ad lusus & ineptos aequalium iocos spectent? quid si illis irasci velis, qui aegrotant, senescunt, fatigantur? Inter cetera mortalitatis incommoda, & haec est 69 caligo mentium: nec tantum necessitas errandi, sed errorum amor. Ne singulis irascaris, vniuersis ignoscendum: generi humano venia tribuenda est. Si irascaris iuuenibus senibusque, quod peccant: irascere infantibus, quod peccaturi sunt. Num quis irascitur pueris: quorum aetas nondum nouit rerum discrimina? maior est excusatio & iustior, hominem esse, quam puerum. Hac condicione nati sumus, animalia obnoxia non paucioribus animi, quam corporis morbis: non quidem obtusa, nec tarda, sed acumine nostro male vrentia, alter alteri vitiorum 70 exempla. Quisque sequitur priores, male iter ingressos. quid ni habeant excusationem, cum publica via errauerint? In singulos seueritas imperatoris distringitur: at necessaria venia est, vbi totus 71 deseruit exercitus. Quid tollit iram sapientis? turba peccantium. Intelligit quam iniquum sit, & periculosum, irasci publico vitio. 72 Heraclitus quoties prodie-

IX.

X.

C

55. ET QVOTA.] *Iuuenalis:*

Hac quota pars scelerum, quae custos Gallicus vrbis

Vsq̄e à Lucifero, donec nox occidat, audit?

56. EX VNA PARTE.] *Id est, vnius gentis partem, bina & aduersa castra.*

57. PARENTVM.] *Lucanus VII.*

— videre parentes

Frontibus aduersis, fraternaque; cominus arma.

58. CIVIS MANV.] *Ad Sullam, qui primo reditu, cum sex legionibus irrupit per portam Esquilinam.*

Cumque ciues è teclis lapidibus & regulis repellerent, nec progredi posset, clamabat vt aedificia succenderent: sumptaque ardenti face, primus ipse flammam subiecit. *Plutarchus.*

D 59. PROSCRIPTORVM.] *Ad eundem, & discipulos eius Triumuiros.*

60. FONTES VEN.] *Florus II. cap. vlt. M Aquilius Asiaticus belli reliquias conficit, mixtis (nefas!) veneno fontibus, ad deditionem quarundam vrbium, qui contra fas deum, moresque maiorum, medicaminibus impuris, in id tempus sacrosancta Romana arma violauit.*

61. MANV FACTAM.] *Fraude item, & venenis aut maleficiis arcesitam. De hac phrasi Consol. ad Mariam, cap. XIX.*

62. ET REGNORVM.] *Cesarem atque istos tangit, qui regnum moliti libertatem oppresserunt.*

63. OPPRIMI POSS.] *Acute. Vult dictum, quod Seneca alius: felix scelus, Virtus vocatur. Catilina seletus & paricida, quia conatus opprimere*

patriam, ipse oppressus. Caesar felix, & pater patriae, quia perfecit.

64. NE OS QVIDEM.] *Quod dicunt aliter, nec capiti quidem parcere.*

CAP. IX. 65. NON RESIST.] *Resistendo non erat. sine effectu resistebat.*

66. INFITIATIONES.] *Aeris accepti, depositi, aut talium.*

67. TRINA.] *Nam tribus foris, illo auro, ius dicebatur. Marcialis:*

Atque erit in triplici par mihi nemo foro. Haec erant, Romanum, Caesaris, Augusti: quibus & alia post adiecta. vt dixi in Admir. lib. III.

68. INSANIENDVM.] *Nam insania, flos irae, vt supra.*

69. CALIGO MENTIVM.] *Quam vti nam agnoscamus! sed vt quisque hodie aliquid legisse, vidisse, vsu didicisse visus est: sumit animos, & velut in clara luce, aliorum errores ridet.*

70. EXEMPLA.] *Nam tradimus & transfundimus vitia, & capimus haurimusque, vicissim.*

CAP. X. 71. DESERVIT EXERC.] *Suppositum est. scripti libri, de seuit: meus deleuit. Credo proximè ad verum: & fuerit deliuit, neglecta litterula. vnde ille scriptor deleuit, cum verum esset deliquit. De re ipsa, plures tui o peccare, & cum venia; etiam Lucanus, de ipsis militibus, scripsit:*

— Quippe ipsa metus exsoluerat audax Turba suos. quidquid multis peccatur, inultum est.

72. HERACLITVS.] *Hac verò sumpsit noster à Sotione,*

rat, & tantum circa se malè uiuentium, imò malè pereuntium uiderat, flebat, misere-
 batur omnium qui sibi latè felicesque occurrebant, miti animo, sed nimis imbecillo: &
 ipse inter deplorandos erat. Democritum contrà aiunt, nunquam sine risu in publico
 fuisse. adeò nihil illi ⁷³ uidebatur serium eorum, quæ seriò gerebantur. Vbi istic iræ lo-
 cus est: aut ridenda omnia, aut flenda sunt. Non irascetur sapiens peccantibus. Quare?
 quia scit neminem nasci sapientem, sed ficti. scit ⁷⁴ paucissimos omni æuo sapientes eua-
 dere: quia conditionem humanæ vitæ perspectam habet: nemo autem naturæ sanus
 irascitur. Quid enim si mirari uelit, non in siluestribus dumis poma pendere? quid si
 miretur spineta sentesque non utili aliquâ fruge compleri? nemo irascitur, ubi uitium na-
 tura defendit. Placidus itaque sapiens & æquus erroribus, non hostis, sed corrector pec-
 cantium, hoc quotidie procedit animò. Multi mihi occurrent uino dediti, multi libidi-
 nosi, multi ingrati, multi auari, multi futuri ambitionis agitati. Omnia ista tam propius
⁷⁵ aspiciet, quam ægros suos medicus. Nunquid ille cuius nauigium multam, undique
 laxatis compagibus, aquam trahit, nautis ipsique nauigio irascitur? occurrit potius, &
 aliam excludit undam, aliam egerit, manifesta foramina præcludit, latentibus & ex oc-
 culto sentinam ducentibus labore continuo resistit: nec ideò intermittit, quia quantum
 exhaustum est, subnascitur. Lento adiutorio opus est, contra mala continua & secon-
 da, non ut desinant, sed ne vincant. **Vtilis est, inquit, ira: quia contemptum ef-**
fugit, quia malos terret. Primum, ira si quantum minatur, ualet; ob hoc ipsum quia ter-
ribilis est, & inuisa est. ⁷⁶ Periculosius est autem timeri, quam despici. Si uerò ⁷⁷ sine vi-
ribus est, magis exposita contemptui est, & derisum non effugit. quid enim est iracun-
diâ in superuacuum tumultuante frigidius? Deinde non ideò quedam, quia terribiliora,
potiora sunt: nec hoc sapientis dici uelim, quòd ⁷⁸ feræ quoque reum est, timeri. Quid?
non timeretur febris, podagra, hulus malum? nunquid ideò quicquam in istis boni est?
an contrà, omnia despecta, & fæda, & turpia, ⁷⁹ ipso quo timentur, sunt? Ira per se de-
formis est, & minime metuenda: at timeretur à pluribus, sicut ⁸⁰ deformis persona ab in-
fantibus. Quid, quod semper in auctores redundat timor, nec quisquam metuunt, C
ipse securus? Occurrat hoc loco tibi Laberianus ille uersus, qui ⁸¹ medio ciuili bello
in theatro dictus, totum in se populum non aliter conuertit, quam si missa esset uox
⁸² **publici affectus:**

Necesse est multos timeat, quem multi timent.

Ita natura constituit, ut quod alieno metu magnum est, à suo non vacet. Leoni quam
 pauida sunt ad leuissimos strepitus pectora: acerrimas feræ ⁸³ umbra, uox, & odor in-
 solitus exagitat. quicquid terret, & trepidat. Non est ergo quare concupiscat quisquam
 sapiens, timeri. **Nec ideò iram magnum quisquam putet, quia formidini est:**
quoniam quedam etiam contemptissima timentur: uenena, & ⁸⁴ ossa mortifera, &
morsus. Nec est mirum, cum maximos ferarum greges, ⁸⁵ linea pennis distincta conti-
neat,

*Sermones, (an illo præceptore suo?) qui Sermones
 de Irâ scripsit, aliquoties Stobæo citatos. in quo hoc
 ipsum fragmentum: Τὸ δὲ σοφὸν ἀπὸ τῆς ἰσχυρῆς ἰσχυρῆς
 ἀπὸ τῆς ἰσχυρῆς ἀπὸ τῆς ἰσχυρῆς: Sa-
 pientibus in loco, Heraclito quidem lacrimæ,
 Democrito uerò risus obonebatur.*

^{73. VIDEBATUR.] Idem huic homini, Democrite, habes animo affectum.}

^{74. PAUCISSIMOS.] Tam rarus quam Phœnicæ.}

^{75. ASPICIET.] Videtur ex sermone sapientis esse ergo, aspiciam.}

CAP. XI. 76. PERICULOSIUS.] Ennius: Quem metuunt oderunt, quem quisque odit, penisse expetit.

^{77. SINE VIRIB.] Tritò illo, & Luiano dicto: Vanam sine uiribus iram esse.}

^{78. FERÆ QUOQUE.] Libri plerique, & meus,}

*in sermone, feræ sapientis quoque. An superflua
 & repetita est? incepta ceruicæ. an mutamus, seruatis?
 79. IPSO QUO TIM.] Nihil enim bonum pal-
 chramq; timetur.*

^{80. DEFORMIS PERS.] uocatur dæmon.}

<sup>81. MEDIO CIV.] Casars in Italy Indis; atque
 ipso spectante, audiens. Nec obscure huic uersus in
 eum dirigebatur, uel Macrobio auctore: quem uide,
 11. Sat. cap. VII.</sup>

<sup>82. PUBLICI AFF.] Quasi eius ore omnes hunc
 sensum interiorum suum exprimerent.</sup>

^{83. UMBRA.] Adde huic rei infra, lib. III. cxxx.}

**CAP. XII. 84. OFFA.] Est à Marco, me-
 damici. Libri enim omnes, ossa. An non ora? te-
 men & ossa quedam mortifera, ut in Passinâ pi-
 ste, alioq;.**

^{85. LINEA.] Explico lib. 1. de Clemen. cap. XII.}

Aneat, & in insidias agat: ⁸⁶ ab ipso effectu dicta formido. Vanis enim vana terrori sunt. ⁸⁷ Curriculi motus, rotarumque versata facies, leones redigit ⁸⁸ in caucam: elephantibus ⁸⁹ porcina vox terret. Sic itaque ira metuitur, quomodo ⁹⁰ umbra ab infantibus, à feris ⁹¹ rubens pinna. non ipsa in se quicquam habet firmum aut forte, sed vanos animos mouet. Nequitia, inquit, de rerum naturam tollenda est, si velis iram tollere: neutrum autem potest fieri. Primum, potest aliquis non algere, quamuis ex rerum naturam hiems sit: & non aestuare, quamuis mensis aestiu sint. aut loci beneficio aduersus intemperiem anni tutus est, aut patientiam corporis sensum vtriusque peruincit. Deinde verte istud. necesse est prius virtutem ex animo tollas, quam iracundiam recipias: quoniam cum virtutibus vitia non coeunt. Nec magis quisquam eodem tempore & iratus potest esse, & vir bonus, quam aeger & sanus. Non potest, inquit, omnis ex animo ira tolli: nec hoc hominis natura patitur. Atqui nihil est tam difficile & arduum, quod non humana mens vincat, & in familiaritatem perducat assidua meditatio: nullique sunt tam feri & ⁹² sui iuris B affectus, ut non disciplinam perdoment. Quodcumque sibi imperavit animus, obtinuit. Quidam ne vnquam ⁹³ riderent, consecuti sunt: vino quidam, alij Venere, quidam ⁹⁴ omni humore interdixere corporibus. Alius contentus breui somno, ⁹⁵ vigiliam indefatigabilem extendit: didicerunt alij tenuissimis & aduersis ⁹⁶ funibus currere, & ingentia, vixque humanis toleranda viribus onera portare, & in immensam altitudinem ⁹⁷ mergi, ac sine vlla respirandi vice perpeti maria. Mille sunt alia, in quibus per-

XIII.

tinacia impedimentum omne transcendit, ostenditque nihil esse difficile, cuius sibi ipsa mens patientiam ⁹⁸ indiceret. Istis, quos paulo ante retuli, aut nulla tam pertinacis studij, aut non digna merces fuit. Quid enim magnificum consequitur ille, qui meditatus est per intensos funes ire? qui sarcinae ingenti ceruices supponere? qui somno non submittere oculos? qui penetrare in imum mare? & tamen ad finem operis, non magno ⁹⁹ auctoramento, labor peruenit. Nos non aduocabimus patientiam, quos tantum praemium exspectat, felicitas animi immota tranquillitas? Quantum est effugere maximum C malum iram, & cum illa rabiem, saeuitiam, crudelitatem, furorem, & alios comites eius affectus? Non est quod patrocinium nobis queramus, & excusata licentiam, dicentes, aut vile id esse, aut inuitabile. cui enim tandem vitio aduocatus defuit? Non est quod dicas, excidi non posse. sanabilibus aegrotamus malis: ipsaque nos in rectum genitos

natura,

86. AB IPSEO EFF.] Quia formidinem feris adfert.

87. CURRICULI.] Plinius lib. viii. Hoc tale tamque saeuum animal, rotarum orbem circumacti, curusque inanes, & gallinaceorum crista, cantusque, etiam magis terrent: sed maxime ignes. Isidorus: Rotarum timent strepitus, sed ignes magis.

88. IN CAUEAM.] Equae ad pugnam egressae. De his scripsi libello De Amphith. cap. ix.

89. PORCINA VOX.] Aelianus hoc notat lib. xvi. cap. xxxvi. Et Plutarchus, De Inuidia & Odio, D causam huius metus reddit: ἀκότως δὲ καὶ τῷ λέοντι πρὸς τὸν ἀλεκτριδνα, καὶ τῷ ἐλέφαντι πρὸς τὴν ὑμίσσοσ ἰερὴν γεγεννημένην τὸν φέρον. ὁ γὰρ δὲ δίασι, καὶ μιστὴν ἀφύκασι: Merito etiam leoni in gallum, elephantem in suem (male, aprum verterunt) odium procreasse ab iis metum. Nam quod timent, & oderunt.

90. UMBRA AB INF.] Nempe mortualis. nam & Manes, Umbrae vocant.

91. RUBENS PINA.] Formido dicta.

92. SUI IURIS.] Indomiti, liberi, nulli subiecti.

93. RIDERENT.] Vt ille Crassus, ἀγάλασος Graecis.

94. OMNI HUMORE.] In metu aquae intercutis: atque hodie sunt exempla.

95. VIGILIAM.] Plinius de C. Macenate, patrono illo Musarum; triennio supremo, nullo horae mo-

mento somnum contigisse: id est, namquam horam totam dormisse.

96. FUNIBVS.] Funambulas intellegit.

97. MERGI.] Vrinatores. His talibus exemplis, in idem argumentum, Musonius vitur scita eiusdem Stoica, & ferè aui, cum nostro: Οἱ μὲν ἀρα θανάτοιοι δύσκολα ἔτις ὑφίστανται πρῶτα, καὶ τῶν ζωῶν παραβάλλονται τὴν ἑαυτῶν, οἱ μὲν εἰς μαχαίρας κλισιῶντες, οἱ δὲ ἐπὶ κάλων μετέωροι βαδίζοντες, οἱ δὲ ὡπερ ὄρνεια πετόμενοι διὰ τοῦ ἀέρος, ὧν τὸ σφάλμα θανάτος ἐστὶ καὶ ταῦτα πάντα δρῶσι, μικροῦ χάρι μισθοῦ. ἡμεῖς δὲ εἰς ἀνεξέμεθα τελευτῶμεν ὑπὲρ εὐδαιμονίας ὄλης; Mirfici quidam & praestigiatores, difficiles res subeunt & suscipiunt, ac vitam ipsam suam in discrimen proiciunt, alij quidem super gladios in caput se iactantes & saltantes; alij sublimes in funibus incedentes; alij tanquam aues per aërem volantes: quorum omnium error, mors est. atque ista tamen exiguae mercedis aut stipis causa subeunt: nos vero non sustinebimus laborare, pro tota simul beatitudine? Inge cum sequentibus Seneca: sunt gemina.

CAP. XIII. 98. INDICERET.] Non alius imperaret, sed nos ipsi nobis.

99. AVCTORAMENTO.] Cum non magna proposita merces, tamen labore magno haec parantur.

C

100. Di-

- natura, si emendari velimus, iuuat. Nec, ut quibusdam ¹⁰⁰ dictum est, arduum in virtutes & asperum iter est: plano addeuntur. Non vana vobis auctor rei venio. facilis est ad beatam vitam via: inite modo ¹⁰¹ bonis auspiciis, ipsisque diis bene iuuantibus. Multo difficilius est, facere ista quae facitis. quid enim quiete otiosius animi, quid iram laboriosius? quid clementiam remissius, quid crudelitate negotiosius? Vacat pudicitia, libido occupatissima est. omnium denique virtutum tutela facilius est: vitia magno coluntur. Debet ira remoueri? hoc ex parte fatentur etiam, qui dicunt esse minuendam. Tota dimittatur: nihil profutura est. sine illa facilius rectiusque scelera tollentur: mali punientur, & traducentur in melius.
- XIV. Omnia, quae debet sapiens, sine vilius male rei ministerio efficiet: nihilque admiscebit, cuius modum sollicitus obseruet. Nunquam itaque iracundia admittenda est: aliquando simulanda, si segnes audientium animi concitandi sunt. sicut tarde consurgentes ad cursum equos stimulis, ¹⁰² facibusque subditis, excitamus. Aliquando incutiendus est his metus, apud quos ratio non proficit. Irasci quidem non magis vtile est, quam morere, quam metuere. Quid ergo? non incidunt causae, quae iram lacestant? Sed tunc maxime illi opponendae manus sunt: nec est difficile, vincere animum: cum athletae, quoque in ¹⁰³ vilissimam sui parte occupati, tamen ictus doloresque patientur, ut vires cadentis exhauriant, nec cum ira suadet, feriunt, sed cum occaso. ¹⁰⁴ Pyrrhum maximum praeceptorem certaminis gymnici, solitum aiunt his quos exercebat, praecipere, ne irascerentur. Ira enim perturbat artem: & quam noceat tantum, non quam caueat, aspicit. Saepe itaque ratio patientiam suadet, ira vindictam: & qui primis defungi malis potuimus, in maiora deuoluimur. Quosdam vnius verbi contumelia, non aequo animo lata, in exilium proiecit: & qui leuem iniuriam silentio ferre noluerant, grauissimis malis obruti sunt, indignatiue aliquid ex plenissimam libertate diminui, seruire in sese attraxerunt iugum. Ut scias, iram habere in se generosi aliquid, liberas videbis gentes quae iracundissimae sunt: ut Germanos & Scythas. Quod euenit, quia fortiora solidaque naturam ingenia, antequam disciplinam molliantur, prona in iram sunt. Quaedam enim non nisi melioribus innascuntur ingenii. sicut valida arbusta & lata, quamuis neglecta tellus creat: alia foecundi soli ¹⁰⁵ silua est. Itaque & ingenia naturam fortia iracundiam ferunt, nihilque tenue & exile capiunt, ignea & feruida: sed imperfectus ille vigor est, ut omnibus quae sine arte, ipsius tantum naturae bono, exsurgunt. sed nisi cito domita sunt, quae fortitudini apta erant, audaciae temeratiue consuescunt. Quid? non mitioribus animis vitia leniora coniuncta sunt: ut misericordia, amor, & verecundia. Itaque tibi saepe bonam indolem ¹⁰⁶ in malis quoque ostendam. sed non ideo vitia non sunt, si naturae melioris indicia sunt. Deinde omnes ista feritate liberae gentes, leonum luporumque ritu, ut seruire non possunt, ita nec imperare. Non enim humani vim ingenij, sed feri & intractabilis habent. nemo autem ¹⁰⁷ regere potest, nisi qui & regi. Ferè itaque imperia penes eos fuisse populos, qui mitiore caelo vtuntur: in frigora Septentrionemque vergentibus immanifera ingenia sunt, ut ait poeta, — Suoque ¹⁰⁸ simillima caelo.
- XVI.

Anima- D

100. DICTVM.] Ita mei libri, non visum: & adspicit haud dubie Hesiodum illud dictum,

Τὴν δ' ἀπὸ τῆς ἐσπέρης θεῶν ἀποσπείρει θεὸς ἄναξ
 Ἀθάνατος ἡρώδε δὲ ἡγήσθηος ὀλισκοῦντι ἀνθρώποις:

Ac virtuti Dijs sudorem proposuere,
 Et via difficilis, atque aspera ducit ad illam.

101. BONIS AVSP.] Bene precantium verba.

CAP. XIV. 102. FACIBVSQVE.] Nescio cur spreuerint, quod in scriptis & quibusdam editis est, calcibusque. Nonne calcibus subditis, vel nudis, vel quos ferrata calcaria armant, equum incitamus? At de Facibus haud temere legas, nisi forte in certamine curruli: atque id raro.

103. VILISSIMA.] Corpore.

104. PYRRHVIVM.] An regem illum nobilem, an

potius alium huius artis, à quo & Pyrrhica saltatio nomen habet?

CAP. XV. 105. SILVA EST.] Arborum initium & fructiferarum.

106. IN MALIS.] Meus, bonam indolem à malis quoque suis: & alij libri ferè accedunt. Illa nostri, vera puto, hoc sensu: Bonam indolem conuicimus & deprehendimus, etiam à vitiis quibusdam & malis: ut à verecundia, amore, misericordia. Nescit enim cum prioribus.

107. REGERE POTEST.] Aristoteles: ἐν ἑστῶ ἐν ἀπείρῳ τὸν ἄρχοντα. Non est ut rectè imperet. cui non imperatum.

CAP. XVI. 108. SIMILLIMA CAELO.] Quod, ut ille canit,

- vitam-

A Animalia, inquit, generosissima habentur, quibus multum inest ira. Errat, qui ea in exemplum hominis adducit, quibus pro ratione est impetus: homini pro impetu, ratio est. Sed nec illis quidem omnibus idem prodest. Iracundia leones adiuuat, pauor ceruos, accipitrem impetus, columbam fuga. Quid, quod ne illud quidem verum est, optima animalia esse iracundissima? Ferāsne putem, quibus ex raptu alimenta sunt, meliores, quod iratiores? Patientiam laudauerim bouum, & equorum frenos sequentium. Quid autem est, cur hominem ad tam infelicia exempla reuoces: cum habeas mundū, ¹⁰⁹ Deumque, quem ex omnibus animalibus, vt solus imitetur, solus intelligit? ¹¹⁰ Simplicissimi, inquit, omnium habentur iracundi. Fraudulentis enim & versutis comparantur: & simplices videntur, quia expositi sunt. quos quidem non simplices dixerim, sed incautos. Stultis, luxuriosis, nepotibusque hoc nomen imponimus, & omnibus vitiis parū calididus. Orator, inquit, iratus aliquando melior est. Imò imitatus iratum. nam & ¹¹¹ histriones in pronuntiando non irati populum mouent, sed iratum bene agentes. Et ¹¹² apud iudices itaque, & in concione, & vbiunque alieni animi ad nostrum arbitrium agendi sunt, modò iram, modò metum, modò misericordiam, vt aliis incutiamus, ipsi simulabimus: & saepe id quod veri affectus non effecissent, effecit imitatio affectuum. Languidus, inquit, animus est, qui irā caret. Verum est, si nihil habet irā valentius. Nec latronem oportet esse, nec ¹¹³ prædam; nec misericordem, nec crudelem. illius nimis mollis animus, huius nimis durus est. Temperatus sit sapiens: & ad res fortius agendas non iram, sed vim adhibeat. Quoniam quæ de irā quærentur, tractauimus, ¹¹⁴ accedamus ad remedia eius. Duo autem, vt opinor, sunt: ne incidamus in iram, & ne in irā ¹¹⁵ peccemus. Vt in corporum curā, alia de tuendā valetudine, alia de restitueudā, præcepta sunt: ita aliter iram debemus repellere, aliter compescere, vt ¹¹⁶ vincamus. Quædam ad vniuersam vitam pertinentia præcipiuntur: ea in educationem, & in ¹¹⁷ sequentia tempora diuiduntur. Educatio maximam diligentiam, plurimumque profuturam desiderat. facile est enim, teneros adhuc animos componere: difficulter reciduntur ¹¹⁸ vitia, quæ nobiscum creuerunt. Opportunissima ad iracundiam feruidi animi natura est. nam cum elementa sint quattuor, ignis, aqua, aër, & terra: potestates pares his sunt, ¹¹⁹ frigida, feruida, arida, atque humida. Et locorum itaque, & animalium, & corporum, & morum varietates, mixtura elementorum facit, & proinde ¹²⁰ in aliquos magis incumbunt ¹²¹ ingenia, prout alicuius elementi maior vis abundauit. Inde quædam humidam vocamus, aridasque regiones, & calidas, & frigidam. Eadem animalium & hominum discrimina sunt. Refert quantum quisque humidi in se calidique contineat. cuius in illo elementi portio præualebit, inde mores erunt. Iracundos ¹²² feruidi ¹²³ mistura

XVII.

XVIII.

XIX.

— vitamque ac fata ministrat

Gēibus, ac proprios per singula corpora mores.
Et alius poeta:

— emollit gentes elementa cæli.

Tacitus de Matriâ: Nisi quod ipso adhuc terræ
D suæ solo ac cælo acrius animantur.

109. DEVMQVE.] Et hunc sine irā, vt Stoici.

110. SIMPLICISSIMI.] Qui iram in promptu
habent, sed non seruant aut recondunt. Tacitus de
Agricolâ suo: Ceterum ex iracundiâ nihil super-
erat. secretum & silentium eius non timeres, ho-
nestius putabat offendere, quàm odisse.CAP. XVII. 111. HISTRIONES.] Hoc quo-
que ex Sotione, Serm. 11. de Irā: ἱστορικῶν μὲν οὐ
ἔστιν ἰσχυρὸν οὐκ ἔστιν, ὁ πρὸς τὴν ἀρετὴν οὐκ ἔστιν
οὐδὲ ἀποδίδωμι ἀρετῆς, ἢ ἐάν τις ἀλλοθῶς ὀργί-
ται, ἢ τὸ χεῖρται τὰ χεῖρται: Histrionibus eti-
am non iratis, iram tamen simulantibus, conducit &
confert: at viri boni, nec verè etiam irati, hac facie
& gestu vtuntur.112. PRÆDAM.] Ita illo dicitur, & illa quæ præ-
dam inuadit.

CAP. XVIII. 113. PECCEMVS.] Vt refrenemus, & inhibeamus. quam partem exsequitur ab initio libri tertij. Etsi quidam scripti hic ordiuntur tertium, isto inquam Cap. xviii. nec malè fortasse: & videri quartum statuunt, qui tertius est nobis.

114. VINCAMVS.] Meus & quidam, vitemus.

115. SEQUENTIA TEMP.] Id est, reliquam ætatem, post illam puerilem & primam, quæ est sub educatoribus & magistris.

116. FRIGIDA, FERVIDA.] Vide Physiol. 11. Dissert. XIII.

117. IN ALIQVOS.] Mores scilicet. An aliquas verius esset, vel potestates, vel varietates? vtraque ea vox præiuit.

118. INGENIA.] Est in nostris libris & vulgatis: spreuit tamen editio Romana. & potest, fatcor, abesse, vt communiter referas ad loca, animalia, corpora.

CAP. XIX. 119. FERVIDI MIST.] Libri nostri, feruidi animi natura: sed & Gruteri serè consentiunt. Legerim, feruida nimis natura.

C 2

119. FRI-

mistura faciet : est enim actuosus & pertinax ignis. Frigidi mistura ¹¹⁹ frigidus facit : A pigrum est enim contractumque frigus. Volunt itaque quidam ¹²⁰ ex nostris iram ¹²¹ in pectore moueri, ¹²² efferuescente circa cor sanguine. Causa cur hic potissimum assignetur iræ locus, non alia est, quam quod in toto corpore calidissimum pectus est. Quibus humidi plus inest, eorum paulatim crescit ira : quia non est paratus illis calor, sed motu acquiritur. Itaque puerorum feminarumque iræ acres magis, quam graues sunt, leuiioresque dum incipiunt : siccis ætatibus vehemens robustaque ira est, sed sine incremento, non multum sibi adiiciens. quia inclinatum calorem frigus insequitur. ¹²³ Senes difficiles & queruli sunt, vt ¹²⁴ ægri & conualescentes, & quorum aut lassitudine, & quibus exangue corpus est, maligneque alitur & deficit. Vinum incendit iram : quia calorem auget pro cuiusque natura. Quidam ebrii efferuescunt, ¹²⁵ quidam sicci. Nereque vlla alia causa est, cur iracundissimi sint ¹²⁶ flauii ¹²⁷ rubentesque : quibus talis natura color est, qualis fieri ceteris inter iram solet. mobilis enim illis agitatiusque sanguis est. Sed quemadmodum natura quosdam procliuos in iram facit: ita multæ incidunt causæ, quæ idem possint quod natura. Alios morbus aut iniuria corporum in hoc perduxit, ¹²⁸ alios labor, & continua peruigilia, noctesque sollicitæ, & desideria, amoresque: & quicquid aliud aut corpori nocuit aut animo, ægram mentem in querelas parat. Sed ista omnia initia causæque sunt, plurimumque potest consuetudo : quæ si ¹²⁹ grauis est, alit vitium. Naturam quidem mutare, difficile est: nec licet semel mixta nascentium elementa conuertere. Sed in hoc nosse ¹³⁰ profuit, vtalentibus ingeniis subtrahatur vinum: quod pueris ¹³¹ Plato negandum putat, & ignem vetat igne incitari. Nec cibis quidem

119. FRIGIDOS.] *Omnino melius quidam libri, timidos.*
 120. EX NOSTRIS.] *Stoicis.*
 121. IN PECTORE.] *Claudianus: Iram sanguinei regio sub pectore cordis Protegit, imbuta flammis, auidamq. nocendi.*
 122. EFFERVESCENTE.] *Vide, que supra ex Aristotele adduxi, ad cap. 111. libri 1. Adde hanc Damasceni finitionem: Ουμός ἐστι ζῆσις τοῦ περὶ καρδίας αἵματος, ἐξ ἀναθυμιάσεως τῆς χολῆς καὶ ἀναθρολῆσεως γνομένη: Ira est feruor sanguinis circa cor, ex euaporatione, aut commotione bilis natus.*
 123. SENES DIFF.] *Hec omnia ita iunctim ferè in Ammiano Macellino, ubi de Valentiniani irâ loquitur libro xxvii. Hanc esse animi vlcus diuturnum, interdumque perpetuum, prudentes definiunt: nasci ex mentis mollitie consuetum. id adferentes argumento probabili, quod iracundiores sunt incolumibus languidi, & femine maribus, & iuuenibus senes, & felicibus ærumnosi. Que mihi videtur à Plutarcho palam mutuatus, qui libello περὶ ἀοργησίας, De non irascendo τῶς γὰρ οὐδὲν μακρὰν ἐστὶν ἐν σαρκὶ τὴν ληψίαν πᾶθος, οὕτως ἐν ταῖς μαλακωτάταις ψυχαῖς, ἢ σαρὸς τὸ λεπθῆσαι ἐνδοσίς ἐκφέρει μείζονα θυμὸν ἀπὸ μείζονος ἀδυνασίας, δὶδ καὶ γυναικες ἀνδρῶν ὀργιλώτεραι, καὶ νοσοῦντες ὑγιανόντων, καὶ γέροντες ἀκμαζόντων, καὶ κακῶς ἀφάρτοις ἐτυχεύοντων: Vt enim vlcus aut tumor affectus est plagæ alicuius magnæ in carnem inflatæ, sic in mollissimis animis inclinatio ad dolendum, exprimit & effert maiorem iram à maiore imbecillitate. Ideoque & femine maribus iracundiores sunt, & incolumibus languidi, & iuuenibus senes, & felicibus ærumnosi. Conuenienter itaque Plutarcho. nisi quod iram definiti dicit Vlcus animi: quod non ita in eo est, sed componi & assimilari.*

124. ÆGRI ET CONV.] *Aristoteles de his omnibus 11. Rhetor. cap. 11. Et causam dat, quia Ira ex dolore est, dolor ex cupiditate rei negata. δὶδ, inquit, κάμωντες, σπένθημοι, ἐρώντες, δινῶντες, δλωσῆπι θυμῶντες καὶ μὴ κατορθοῦντες, ὀργίλοι ἐστὶ καὶ ἐπαρῶντοι: Ideoque fessi aut ægri, egentes, amantes, sitientes, vniuersè dictum, cupientes & non assequentes, iracundi sunt & moueri faciles. Plura ibi, si voles: & adde Problem. Sect. x. Quæ est xxxvi. ubi hoc commune estatum, ὅτι ἢ ἀφαιρέσει, ὡς καὶ ἰσχυρῶς, ποτὶ δὶα τὴν ἕξιν τὴν ὀργῆν: quod ablano, sicut & extenuatio, iram ratione habitus moueat. Que causa Seneca nostro tacta; maligneque alitur & deficit. Dixit & supra lib. 1. cap. xiiii. Inualidum omne, naturâ querulum esse.*
 CAP. XX. 125. QUIDAM SICCI.] *Mureti, non Seneca. nam libri omnes, quidam faucij. Puto sententiam. quosdam ebrios plane & madidos efferuescere, alios leuiter faucios sive Liberi, & tactos. Sed libri meliores, verbum etiam addunt, faucij sunt. Quid dissimulo? defectus est, & sequentia cerè non herent. Itaque meo iudicio, nota sic ponatur: effert uescunt, quidam faucij sunt.*
 126. FLAUI.] *Bile suffusi.*
 127. RUBENTESQUE.] *Sanguine pleni, atque eo mobili.*
 128. ALIOS LABOR.] *Repete quæ ex Aristotele, paulloantè.*
 129. GRAVIS EST.] *Haud nimis placet, malleum, Praua est: sed dispice. An grauem vult consuetudinem, id est conuersationem molestam, fastidij plenam?*
 130. PROFUIT.] *Sine magis, profucrit.*
 131. PLATO.] *Cuius verba sunt, in parte hic expressa, 11. De Legib. Ἄρ' ἢ νομοθετήσομεν, τοὺς παῖδας μέχρις ἐτῶν ὀκτωκαίδεκα τὸ παράπαν οἴνου καὶ γῆ.*

A dem implendi sunt. distendentur enim corpora, & animi cum corpore ¹³² tumescunt. Labor illos citra lassitudinem exerceat: ¹³³ ut minuatur, non ut consumatur calor, nimiusque ille feruor ¹³⁴ desumet. Lusus quoque proderunt. modica enim voluptas laxat animos, & temperat. Humidioribus, ¹³⁵ siccioribus & frigidis non est ab ira periculum: sed maiora vitia metuenda sunt, paupor, difficultas, & desperatio, & suspiciones.

XXI.
 Mollienda iraque, fouendaque talia ingenia, & in lætitiã euocanda sunt. Et quia aliis contra iram, aliis contra tristitiã remediis vtendum est, nec dissimilibus tantum ista, sed contrariis curanda sunt, semper ei occurremus, quod increuerit. Plurimum, inquam, proderit pueros statim salubriter institui. Difficile autem regimen est: quia dare debemus operam, ne aut iram in illis nutriamus, aut indolem retundamus. Diligenti obseruatione res indiget. Vtrumque enim & quod ¹³⁶ extollendum, & quod ¹³⁷ deprimendum est, similibus alitur. facile autem etiam attendentem similia decipiunt. Crescit licentiã spiritus, seruitute comminuitur. assurgit, ¹³⁸ si laudatur, & in spem sui bonam adducitur: sed eadem ista insolentiam & iracundiam generant. Sic itaque inter vtrumque regendus est, ut modò frænis vtamur, modò stimulis nihil humile, nihil seruuile patiat. Nunquam illi necesse sit rogare suppliciter: nec profit rogasse. potius ¹³⁹ causæ suæ, & ¹⁴⁰ prioribus factis, & bonis in futurum ¹⁴¹ promissis donetur. In certaminibus æqualium nec vinci illum patiamur, nec irasci. demus operam, ut familiaris sit his, cum quibus contendere solet: ut in certamine affuescat non nocere velle, sed vincere. Quoties superauerit, & dignum aliquid laude fecerit, attonsi, non ¹⁴² gestire patiamur. gaudium enim exultatio, exultationem tumor, & nimia æstimatio sui sequitur. Dabimus aliquod laxamentum: in desidiã verò ortiumque non resoluemus, & procul à contactu deliciarum retinebimus. Nihil enim magis facit iracundos, quam ¹⁴³ educatio mollis & blanda. ideò vnici quò plus indulgetur, pupillisque quò plus licet, corruptior animus est. Non resistet offensis, cui nihil vnquam negatum est, cui lacrimas sollicita semper mater absterfit, cui ¹⁴⁴ de pædagogo satisfactum est. Non vides, ut maiorem quamque fortunam maior ira comiteretur? In diuitibus nobilibusque & magistratibus præcipuè apparet, cum quicquid leue & inane in animo erat, secundã se aurã sustulit. Felicitas iracundiam nutrit, vbi aures superbas assentatorum turba circunstitit. *Tibi enim ille respondeat? Non pro fastigio te tuo metiris: ipse te proiciis:* & alia, quibus vix sanæ, & ab initio bene fundatæ mentes, restiterint. Longè itaque ab assentatione puericia remouenda est. audiat verum, ¹⁴⁵ & timeat: interim vereatur, semper maioribus assurgat. nihil per iracundiam exoret. Quod flenti negatum fuerat, quieto offeratur. & diuitias

paren-

μη γένεσθαι; διδασκοντες, ως ε χηη πύρ επι πύρο χη-
 τειν εις τε το σώμα η την ψυχη, ωρη επι τας ωδους
 ε χειρειν πορευεσθαι. την ημμανη ευλαβει μνοι ειν των
 νεων: Nonne igitur legem feremus, ne pueri ante
 annum xvi i i. omnino vinum gustent? Docen-
 tes, quod non oporteat ignem igni addere & in-
 fundere tam in animum, quam in corpus, prius-
 quam ad labores suscipiendos apti paresque sint.
 Prouidentes etiam, ne furiosam reddamus iuue-
 num naturam. *Aristoteles pariter, nec pueris nec*
nutricibus vinum censet conducere.

132. TUMESCENT.] *Ira autem tumor quidam est.*
 133. UT MINUATUR.] *Exhalando, & per laxa-*
tos poros spirando.

134. DESUMET.] *A vino nouo metaphora. quod*
spumat, dum feruet & bullit, desumat, cum desinit,
& subsidit.

135. SICCIORIBVS.] *Cave seiungas. nam siccio-*
ribus vel maximum periculum ab ira: ideoq. aptius
mei, siccioribusque, cum copulã representant. Nam
necitandum cum sequenti qualitate, siue ut ipse appel-
lat, potestate: siccus simul & frigidus, (qui sunt melan-
cholici) non esse periculum ab ira tam promptum.

CAP. XXI. 136. EXTOLLENDVM.] *Indoles.*
 137. DEPRIMENDVM.] *Ira.*

138. SI LAUDATUR.] *Fabij votum est: Mihi il-*
le detur puer, quem laus excitet, quem gloria iu-
uet, qui victus fleat.

139. CAUSSÆ SVÆ.] *Tanquam innocens sit.*

140. PRIORIBVS FACT.] *In gratiam antea factio-*
rum, gratia fiat.

141. PROMISSIS.] *De emendatione, ut solet.*

142. GESTIRE.] *Effreri, voce & gestu inbilare.*

143. EDUCATIO MOLLIS.] *Fabius: Mollis illa*
educatio, quam Indulgentiam vocamus, neruos
omnes & mentis & corporis frangit.

144. DE PÆDAG. SATIS.] *Quem cum pædago-*
gus offendit castigando, aut fortasse verberando: pa-
rentes placarunt, & purgare se tantum non Pædago-
gus & satisfacere debuit.

145. ET TIMEAT.] *Quo sensu? timeat verum*
audire? imò amet potius, & id discat. Distingue:
Audiat verum, & timeat interim, vereatur sem-
per; maioribus assurgat; nihil p. ir. Membrat im-
ita precipit. puer vera, non blanda audiat, interdum
timeat, vereatur semper. Plus est Timere, quam Ve-

parentum ¹⁴⁶ in conspectu habeat, non in vsu. exprobrentur illi perperam facta.

XXII. Pertinebit ad rem, præceptores ¹⁴⁷ pædagogosque pueris placidos dari. Proximis ¹⁴⁸ applicatur omne quod tenerum est, & in eorum similitudinem crescit. nutricum & pædagogorum retulere mox in adolescentiam mores. Apud Platonem educatus puer, cum ad parentes relatus, vociferantem videret patrem; *Nunquam*, inquit, *hoc apud Platonem vidi*. Non dubito quin citius patrem imitatus sit, quam Platonem. Tentis ante omnia sit victus, & non pretiosa vestis: & similis cultus cum aequalibus. Non irascetur aliquem sibi comparari, quem ab initio multis parem feceris. Sed hæc ad liberos nostros pertinent. In nobis siquidem ¹⁴⁹ sors nascendi & ¹⁵⁰ educatio nec ¹⁵¹ vitij locum, nec iam ¹⁵² præcepti habet: ¹⁵³ sequentia ordinanda sunt. Contra primas itaque causas pugnare debemus. causa autem iracundiæ, opinio iniuriæ est; cui non facile credendum est, nec apertis quidem manifestisq; statim accedendum. Quædam enim falsa, veri speciem ferunt. Dandum semper est tempus: ¹⁵⁴ veritatem dies aperit. Ne sint aures criminantibus faciles. hoc humanæ naturæ vitium suspectum, notumque nobis sit: quod B qua ¹⁵⁵ inuiti audimus, libenter credimus: & antequam iudicemus, irascimur.

XXIII. Quid, quod non criminationibus tantum, sed suspicionibus impellimur, & ex vultu risuque alieno peiora interpretati, innocentibus irascimur? Itaque agenda est contra se causa absentis, & in suspensio ira retinenda. Potest enim poena dilata exigi, non potest exacta reuocari. Notus est ille ¹⁵⁶ tyrannicida, qui imperfecto opere comprehensus, & ab ¹⁵⁷ Hippia tortus, ut conficios indicaret, circumstantes amicos tyranni nominavit, quibus quam maximè caram salutem eius sciebat. Et cum ille singulos, ut nominati erant, occidi iussisset, interrogauit *Ecquis superesset?* Tu, inquit, *solus: neminem enim alium, cui carus esses, reliqui*. Effecit ira, ut tyrannus tyrannicidæ manus commodaret, & præfidia sua gladio suo caderet. Quanto animosius Alexander? qui cum legisset ¹⁵⁸ epistolam matris, quâ admocebatur, ut à veneno Philippi medici caueret, acceptam portionem non deteritibus bibit. Plus sibi de amico suo credidit. dignus fuit qui innocentem haberet, dignus ¹⁵⁹ qui faceret. Hoc cò magis in Alexandro laudo, quia nemo tam obnoxius ira C fuit. quò rarior autem moderatio in regibus, hoc ¹⁶⁰ laudanda magis est. Fecit hoc & C. Cæsar, ille qui victoriâ ciuili clementissimè vsus est. cum ¹⁶¹ scrinia deprehendisset epistolarum ad Pompeium missarum ab iis, qui videbantur aut in aduersis, aut in neu-

tris

ren: & illud seruorum magis, hoc liberorum. Interdum tamen & illud usurpandum, acrius asperiusque castigando.

146. IN CONSPECTU.] Mirus hic scriptor. si consideras, paucis lineis, & aliud agens, totam institutionem puerilem format, & præcipit: solidis mehercule utilissimisq; præceptis.

CAP. XXII. 147. PÆDAGOGOSQUE.] Distincti à præceptoribus, antiquo illo more. Nam isti, nihil nisi assecla erant, & ut puerorum progressus, actiones, mores obseruarent aut formarent. At præceptores docebant, & artes scientiâque infundebant.

148. APPLICATUR.] A fruticibus vel herbis sumptum, quæ ad stipites se acclinant, & assurgunt.

149. SORS NASCENDI.] Ad temperiem clementiorum, de quâ cap. XVIII. & XIX.

150. EDUCATIO.] De quâ iam dictum.

151. VITIJ.] Non enim in nostrâ manu est, quales nascamur.

152. PRÆCEPTI.] Quia seruum, & iam adultum sumus.

153. SEQUENTIA.] Ipsum verbum repetit, quo in partitione vsus, cap. XVIII. Ea in educationem, & in sequentia tempora diuidentur.

154. VERITATEM DIES.] Sophocles: *Απαιθὶ ὁ μάκροσ κ' ἀναριθμητὸς χρόνος*

Ὁ ζῆνυ τ' ἀδὴλα, καὶ φανερά κ' ὀπίσθηται.

Hæc cuncta voluens ordo longi temporis, Occulta prodit, atque prodita occultit.

155. INUITI.] Cur hoc mutanti? nō in amore, & aliâ vehementi cupidine ita est? sollicitudo adheret, unâ cum credulitate si quis irriteriora adfert. ut, Amicus tibi detrahit: Amica fidem fregit, & hæc plura.

CAP. XXIII. 156. TYRANNICIDA.] Zenon Eleates. de quo Diogenes in eius vita, Valerius lib. III. Cicero Tuscul. II.

157. HIPPIA.] At Valerius Phalarim, Agri- genti tyrannum, appellat: Diogenes ambiguit, Nearchum, vel Diomedontem.

158. EPISTOLAM MATRIS.] Plerique omnes, Parmenionis epistolam, non matris produnt: Arrianus, Plutarchus, Valerius, Iustinus. Diodorus in hac re silet; at sub eodem tempore accusatum à matre Alexandrum Lyncestis facit.

159. QUI FACERET.] Credendo, an potius conualescendo? nam si fato ablatum fuisset, quis Deum Philippum purgasset?

160. LAUDANDA MAGIS.] Certè, nam periculosa in magnis ira. Publus:

Fulmen est, vbi cum potestate habitat iracundia.

161. SCRINIA.] Plinius de eâ re, lib. VII. Illa fuit

Atris fuisse partibus, combussit: quamvis enim moderatè soleret irasci, maluit tamen non posse. Gratissimum putavit genus veniæ, nescire quid quisque peccasset. Plurimum mali credulitas facit. sæpe ne audiendum quidem est: quoniam in quibusdam rebus fatius est decipi, quàm diffidere. Tollenda ex animo ¹⁶² suspicio & coniectura, XXIV. fallacissima irritamenta. Ille me parum humane salutavit, ille ¹⁶³ osculo meo non adhaesit, ille inchoatum sermonem ¹⁶⁴ citò abruptit, ille ad cœnam non vocavit, illius vultus aversior visus est. Non deest suspicioni argumentatio: simplicitate opus est, & benignâ rerum æstimatione. Nihil nisi quod in oculis incurret, manifestumque erit, credamus: & quoties suspicio nostra vana apparuerit, obiurgemus credulitatem. Hæc enim castigatio consuetudinem efficiet non facilè credendi. Inde & illud sequitur, vt minimis fordidi- XXV. que rebus non exacerbemur. Parum ¹⁶⁵ agilis est puer, aut ¹⁶⁶ tepidior ¹⁶⁷ aqua potui, aut ¹⁶⁸ turbatus torus, aut mensa negligentius posita. Ad ista concitari, insania est. æget & infelicitis valetudinis est, quem levis aura ¹⁶⁹ contraxit: affecti oculi, quos B ¹⁷⁰ candida vestis obrubat: dissolutus deliciis, cuius latus alieno labore condoluit. ¹⁷¹ Mindyridem aiunt fuisse ex Sybaritarum ciuitate: qui cùm vidisset fodientem, & altiùs ¹⁷² rastrum alleuantem, lassum se fieri questus, vetuit illum opus in conspectu suo facere. ¹⁷³ idem sæpius questus est, quòd foliis rosæ duplicatis incubuisset. Vbi animum simul & corpus voluptates corrumpere, nihil tolerabile videtur: non quia dura, sed quia molles patimur. Quid enim est cur ¹⁷⁴ tussis alicuius, aut sternutamentum, aut ¹⁷⁵ musca parùm curiosè fugata, nos in rabiem agat, aut ¹⁷⁶ versus calix, aut ¹⁷⁷ clavis negligentis serui manibus elapsa? Feret iste æquo animo ciuile conuicium, & ingesta in concione 178 cu-

fuit vera & incomparabilis inuicti animi sublimitas, captis apud Pharsalum Pompeij Magni sermibus epistolarum, iterumque Thapsum Scipionis, ea optimâ concremante fide, arque non legisse. Adde Dionem Cassium, extremo libro XL I.

C CAP. XXIV. 162. SUSPICIO.] Imò & inquisitio. ac Plutarchus sic e monet: minutam inquisitionem & sedulitatem, in vxorem, filium, seruum, iras gignere multas & cotidianas. Sicut subtiles litteræ visum turbant, si intendis: sic res exiles mentem.

163. OSCULO MEO.] Pro more tunc communi, in salutando, osculo se excipiebant. Ille, inquit, frigidè me osculatus, & vix libato, se auellit. ergo fastidit, aut odi.

164. CITÒ ABR.] Item quasi auersans, nec delectatus.

CAP. XXV. 165. AGILIS.] Administrera.

166. TEPIDIOR.] Nam calidam bibebant. Docui abundè i. Elect. cap. IV. Ammianus libro XXVIII. de sui aui moribus: Ita autem pauci sunt inter eos D seueri vindices delictorum, vt si aquam calidam tardius attulerit feruus, trecentis adfligi verberibus iubeatur. Adde Epictetum i. Dissert. cap. XIII.

167. AQUA POTVI.] Additum in alius, potui erogata. Sed profectò additum: & libri prisci spernunt. Aqua potui, vt Vestis indutui. Signum receptui.

168. TURBATUS.] Parùm compositius, impresso vestigio fractus. Aly, turpatus: nec omnino male. Intellegit autem torum conuiuialem, qui sterni splendide & in pompam solet.

169. CONTRAXIT.] Strinxit, membra eius (vt in frigore solet) adduxit.

170. CANDIDA.] Splendens, nitida. qui color infestus oculis.

171. MINDYRIDEM.] Græci omnes, Smindyridem. Nominat Herodotus lib. VI. & venisse Sicyonem, ad nuptias Agaristæ, Clisthenis filia, am-

biendas: atque addit, ad extrema deliciarum hunc venisse. Athenæus libro VI. & XII. hoc itinere aucupes, piscatores, & coquos mille secum duxisse, ad domesticum luxum. Idem iste iactare solitus, quasi felicitatis insignem notam, Se à viginti annis, solem nec orientem nec occidentem vidisse: astidit scilicet in mensâ, aut in lecto. Meminit & Aelianus libro IX. cap. XXIV. & libro XII. Variæ Hist.

172. RASTRUM ALLEU.] Attolentem in sublime. Est enim Latinis Rastrum, quod ῥαστρα Græcis, siue Bidens. Id terra, sublatum manibus, impetu impingitur: à radendo dictum.

173. IDEM SÆPIUS.] At meus inserit: Idem, bilem habere sæpius. & germanum credam. Bile aut febriculâ se laborare, quia rosæ foliis parùm equaliter substratis incubuisset.

174. TVSSIS.] Similis locus epist. XLVII. Virgâ murmur omne compescitur, & ne fortuita quidem verberibus excepta sunt, tussis, sternutamentum, singultus. magno malo vllâ voce interpellatum silentium luitur.

175. MVSCA.] Nam huic rei puer aut pueri, qui flabello panonino, muscas & culices fugarent, à cibus, à conuiuatoribus. Muscarium, ab usu vocabant, etiam concubina huic rei. Martialis:

Et æstuanti tenue ventilat frigus
Supina prasino concubina flabello.

Per viam utebantur. Ammianus: Vbi si inter aurata flabella laciniis sericis insiderint muscæ, vel per foramen vmbraculi pensilis radiolus irruerit foliis, quæruntur quòd non sunt apud Cimmericios nati. De hoc ritu apud Gregorium Nazianzenum pulchra: sed parca.

176. VERSVS CAL.] A Pinciano est. at libri mei aliq. consensu, obuersatus canis. Neque id damnum. nam scauum putabât, canem obuersari aut irrumperere.

177. CLAVIS.] Quæ casu suo strepitum faceret.

178. curiave maledicta, cuius aures¹⁷⁹ tracti subfelliij stridor offendit? Perpetietur hic. fa. A mem, & æstiuæ expeditionis sitim, qui puero malè¹⁸⁰ dilucenti niuem, irascitur?
- XXVI. Nulla itaque res magis iracundiam alit, quàm luxuria intemperans & impatiens: dure tractandus animus est, vt ictum non sentiat, nisi grauem. Irascimur aut his à quibus nec accipere iniuriam potuimus, aut his à quibus accipere potuimus. Ex prioribus quadam sine sensu sunt: ¹⁸¹ vt librum, quem minutioribus litteris scriptum sæpe proiecimur, & mendosum lacerauimus: vt vestimenta, quæ quia displicebant, scidimus. His irasci quàm stultum est: quæ iram nostram nec meruerunt, nec sentiunt? Sed nos offendunt videlicet, qui illa fecerunt. Primum, sæpe antequam hoc apud nos distingua- mus, irascimur: deinde fortasse ipsi quoque artifices excusationes iustas afferent. Alius non potuit melius facere, quàm fecit: nec ad tuam contumeliam parum didicit. alius non in hoc, vt te offenderet, fecit. Ad vltimum, quid est dementius, quàm bifem in ho- mines collectam, in res effundere? Atqui vt his irasci dementis est, quæ animâ carent, sic & ¹⁸² mutis animalibus: ¹⁸³ quia nulla est iniuria, nisi à consilio profecta. Nocere B itaque nobis possunt, vt ferrum, aut lapis: iniuriam quidem facere non possunt. Atqui contemni se quidam putant, vbi equi iidem obsequentes alteri equiti, alteri contuma- ces sunt: tanquam iudicio, non consuetudine, & arte tractandi, quædam quibusdam subiectiora sint. Atqui vt his irasci stultum est, ita pueris, & non multum à pue- rorum prudentiâ distantibus. Omnia enim ista peccata, apud æquum iudicem, ¹⁸⁴ pro innocentiâ habent imprudentiam. Quædam sunt, quæ nocere non possunt, nullamque vim nisi beneficam & salutarem habent: vt dij immortales, qui ¹⁸⁵ nec volunt obesse, nec possunt. Natura enim illis mitis & placida est, tam longè remota ab alienâ iniuriâ, quàm ¹⁸⁶ à suâ. Dementes itaque & ignari veritatis, illis imputant sæuitiam maris, im- modicos imbres, pertinaciam hiemis: cum interim nihil horum, quæ nobis nocent pro- suntve, ad nos ¹⁸⁷ propriè dirigatur. ¹⁸⁸ Non enim nos causa mundo sumus, hiemem æstatemque referendi. suas ista leges habent, quibus diuina exercentur. nimis nos suspi- cimus, si digni nobis videmur, propter quos tanta moueantur. Nihil ergo horum in no- stram iniuriam fit: imò contrà, nihil non ad salutem. Quædam esse diximus, quæ nocere

178. CVRIAVE.] Crebra ibi in altercationibus conuicia, & panè præter grauitatem Senatoriam: quod vel Ciceronis orationes dicent.

179. TRACTI SVBS.] Non autem translati, & transportati sine strepitu.

180. DILUENTI NIU.] Epistola LXXVIII. circa finem: Quia non vino niuem diluit. Ibi vide.

CAP. XXVI. 181. VT LIBRVM.] D. Augu- stinus ipsum hoc notat: Irascimur, inquit, non hominibus tantum, sed calamo in scribendo, cum- que collidimus atque frangimus, & aleatores tes- tens, & pictores penicillis, & cuiuscumque instru- mento quilibet, ex quo difficultatem se pati ar- bitratur.

182. MUTIS ANIM.] Ita Vlpianus, de pauperie quadrupedum: Pauperiem esse damnum, definit, sine iniuriâ facientis datum nec enim dici posse ani- mal iniuriam fecisse, quod sensu caret.

183. QUIA NVLLA.] Sententia non peccat, ver- ba à veris abeunt. nam libri mirifice variant. Meus: quæ nullam iniuriam quæta consilio profecta faci- unt. Lego: quæ nullam iniuriam, quasi à consi- lio profectam, faciunt. Vide Aristotelem v. Ethic. cap. ix.

CAP. XXVII. 184. PRO INNOCENTIA.] Id est, loco innocentia est vis imprudentia. Nocent qui- dem, sed imprudentes & parum sanae mentis: hoc ef- ficiat, quasi nec nocuerint.

185. NEC VOLVNT OB.] Stoicum est, & sequius

in nostro occurrit. Vide Physiol. I. Dissert. x.

186. A SVA.] Qui nec inferre magis iniuriam possunt, quàm ipsi pati.

187. PROPRIÈ DIRIG.] Hoc explicat, De Benef. lib. vi. cap. xx. Isto, inquit, modo nec Soli nec Lu- nae quidquam debes. Non enim propter te mo- uentur. Responso. Sed cum in hoc mouentur, vt vniuersa conseruent, & pro me mouentur. Vni- uersorum enim pars sum.

188. NON ENIM NOS.] Nos soli, alioqui & nos. Nam Stoicorum dogma: Mundum deorum & ho- minum causâ conditum esse. Ita in Zenone Dio- genes: etsi Lactantius sententiam Stoicorum asse- rit, nostrâ causâ mundum esse creatum: De Ira Dei, cap. xiiii. & lib. vii. Diuinar. Inst. cap. iv. Sed hoc moderandum est: sicut & ista Seneca, satis absque dicta. Nam alibi aduersari videtur, vt de Benef. iv. cap. xiiii. Mundus in quid vices suas absoluit: in quid sol diem extendit & contrahit? Omnia ista beneficia sunt. fiunt enim, nobis profutura. Sed solutio est, quam tetigi: & Seneca item posita, De Be- nef. vi. cap. xiiii. Itaque non possunt videri (ca- lestia) suâ tantum causâ decurrere, & explicare opus suum: quia pars operis & nos sumus. Et max: Quia etiam si potiora illis sunt in quæ oriuntur, nos tamen in maiora ituri iuuant. Iterumq: Is ordo mundo datus, vt appareat curam nostri non inter vltima habitam. Adde Physiol. II. Dis- sert. viii.

A nocere non possunt: quædam, quæ nolunt. In his erunt boni magistratus, parentesque, & præceptores, & iudices: quorum castigatio sic accipienda est, quomodo ¹⁸⁹ scalpellum, & ¹⁹⁰ abstinentia, & alia quæ profutura torquent. Affecti sumus poenâ? succurrat non tantum quid patiamur, sed quid fecerimus: ¹⁹¹ in consilium de vitâ nostrâ mittamur. Si verum ipsi dicere nobis voluerimus, ¹⁹² pluris litem nostram æstimabimus. Si volumus æqui omnium rerum iudices esse, hoc primum nobis suadeamus, neminem nostrum esse sine culpâ. Hinc enim maxima indignatio oritur. *Nihil peccavi, nihil feci:* imò nihil fateris. Indignamur aliquâ admonitione aut coercitione nos castigatos: cum illo ipso tempore peccemus, quo ¹⁹³ adiicimus malefactis arrogantiam & contumaciam. Quis est iste, qui se proficitur omnibus legibus innocentem? Ut hoc ita sit, quàm angusta innocentia est, ¹⁹⁴ ad legem bonum esse? quanto latius ¹⁹⁵ officiorum patet, quàm iuris regula? quàm multa pietas, humanitas, liberalitas, iustitia, fides exigunt, quæ omnia extra ¹⁹⁶ publicas tabulas sunt? Sed ne ad illam quidem ¹⁹⁷ arctissimam inno- XXVIII

B centiæ formulam ¹⁹⁸ præstare nos possumus. Alia fecimus, alia cogitauimus; alia optauimus, alia fauimus: in quibusdam innocentes sumus, quia non successit. Hoc cogitantes, æquiores simus delinquentibus, cedamus obiurgantibus: utique nobis ne irascamur (cui enim non, si nobis quoque?) minimè diis. Non enim illorum, sed ¹⁹⁹ lege mortalitatis patimur, quicquid incommodi accidit. At morbi doloresque incurrunt. Utique ²⁰⁰ aliqua fugiendum est, domicilium putre sortitis. Dicitur aliquis malè de te locutus. cogita an prior feceris, cogita de quàm multis loquaris. Cogitemus, inquam, alios non facere iniuriam, sed reponere: alios ²⁰¹ pronos facere, alios coactos facere, alios ignorantes: etiam eos qui volentes scientesque faciunt, ex iniuriâ nostrâ ²⁰² non ipsam iniuriam petere. Aut ²⁰³ dulcedine vrbanitatis prolapsus est, aut fecit aliquid, non ut nobis obceset, sed quia consequi ipse non poterat, nisi nos repulisset. Sæpe ²⁰⁴ adulatio, dum blanditur, offendit. Quisquis ad se retulerit, quotiens ipse in suspensionem falsam incidit, quàm multis ²⁰⁵ officiis suis fortuna speciem iniuriæ induerit, quàm multos post odium

C amare cœperit, poterit non statim irasci: utique si sibi tacitus ad singula quibus offenditur, dixerit: *Hæc & ipse commisi.* Sed vbi tam æquum iudicem inuenies? Is qui nullius non vxorem concupiscit, & satis iustam causam putat amandi, quòd aliena est, idem vxorem suam aspici non vult: & fidei acerrimus exactor, est perfidus: & mendacia persequitur, ipse periurus: & litem sibi inferri ægerimè ²⁰⁶ calumniator patitur. Pudicitiam

189. SCALPELLVM.] *Secundæ aut refecundæ carni à medico adhibitum.*

190. ABSTINENTIA.] *Item à medico indicta.*

191. IN CONSILIVM.] *Sententiam de nobis dicituri. A foro & iudiciis. vbi in consilium iudices mitti dicuntur, cum causâ auditâ & cognitâ, potestate à Questore factâ, deliberant, & tabellis acceptis finiunt.*

D 192. PLVRIS.] *Manet in allusione. maiore poenâ aut multâ nos ipsi taxabimus. Æstimari lis vel causâ dicitur, cum index damnnum datum sociis, sine & singulis, definit & summâ suâ concepit.*

193. ADIICIMVS MALEF.] *Nam, ut Fabius: culpam admissam excusare, altera culpa est.*

194. AD LEGEM.] *Hactenus bonum, ut ne lex aut index te deprehendat. At tuus domesticus & internus index, quid? illi te proba, & serues probus.*

195. OFFICIORVM.] *Quæ tanti fecere Stoici, ut singularem eis locum & partem in diuisione Ethices dederint. Vide Diogenem in Zenone. Officium autem appellant Stoici (ait Cicero) quod ratione factum sit. Ipsa Græca definitio: τὸ κατὰ φύσιν καὶ ἔξω τῆς φύσεως. Officium dicunt, quod productum factumque probabilem habet rationis expositionem. Ergo offi-*

cium valde latius, quàm Lex patet: & adstringit ad omnia, ad quæ Ratio.

196. PVBICAS TAB.] *Legum tabulas, in ære publicè propositas & affixas.*

CAP. XXVIII. 197.] ARCTISSIMAM.] *Ipsam legum regulam, quæ minimè late patet. Sed verius forte, non arctissimam.*

198. PRÆSTARE.] *Tales exhibere.*

199. LEGE MORT.] *Quæ mortalibus omnibus dicta est.*

200. ALIQVA FVG. Meus, ad aliquid: alij, aliquò. Ego vellem aliqua defug.

201. PRONOS.] *Erasmus per nos, fortasse, post nos: est illud pronos ferri potest, quasi inclinatos & volentes. sed parum pro sententiâ.*

202. NON IPSAM INIVR.] *Id est, finem & scopum non habere iniuriam nostram aut lesionem.*

203. DVLCEDINE VRB.] *Ne dictum ei periret: quod ægrè in ore tenetur conceptum.*

204. ADVLATIO.] *Exemplum in Calio oratore, lib. III. cap. VIII.*

205. OFFICIIS SVIS.] *A bonâ mente & causâ profectâ: quæ casus aliquis, aut praua mens, cui deserebantur, corrumpit.*

206. CALVMNIATOR.] *Qui alios circumuenit, & ex visa infamio desert.*

citiam seruulorum suorum attentari non vult, qui non pepercit suæ. Aliena vitia in oculis habemus: ²⁰⁷ à tergo nostra sunt. Inde est, quòd ²⁰⁸ tempestiua filij conuiuia pater deterior filio castigat. ²⁰⁹ Nihil alienæ luxuriæ ignoscit, qui nihil suæ negauit: & homicidæ ²¹⁰ tyrannus irascitur: & punit furta sacrilegus. Magna pars hominum est, quæ non peccatis irascitur, sed peccantibus. Faciet nos moderatiores respectus nostri, si consuluerimus nos: Nunquid & ipsi aliquid tale commisimus? Numquid sic errauimus? Expediunt nobis ista damnari? Maximum remedium est iræ, ²¹¹ mora. Nec ab illâ pete initio, vt ignoscat, sed vt iudicet. desinet, si exspectat: nec vniuersam illam tentaueris tollere. graues habet impetus primos: tota vincetur, dum partibus carpitur. Ex his quæ nos offendunt, alia renuntiantur nobis, alia ipsi audimus aut videmus. His quæ narrata sunt, non debemus citò credere. multi ementiuntur, vt decipiant: multi, quia decepti sunt. alius criminatione gratiam captat, & fingit iniuriam, vt videatur doluisse factam. est aliquis malignus, & qui amicitias coherentes diducere velit: ²¹² est suspicax, & qui spectare ludos cupiat, vt ex longinquo tutoque speculetur, quos collisit. De parua ^B lâ summâ iudicatur, tibi res sine teste non probaretur; testis, sine iureiurando non valeret. vtrique parti dares ²¹³ aduocationem, dares tempus, nec semel audires. magis enim veritas elucet, quòd sapius ²¹⁴ ad manum venit: amicum condemnas ²¹⁵ de presentibus, antequam audias, antequam interroges? illi, antequam aut accusatorem suum nosse liceat, aut crimen, irasceris? Iam enim iam, quid vtrunque diceretur, audisti. Hic ipse qui ad te derulit, desinet dicere, si probare debuerit. *Non est, inquit, quod me protrahas. ego productus negabo. Alioqui nihil vnquam tibi dicam.* Eodem tempore & instigat, & ipse se certamini & pugna subtrahit. Qui dicere tibi nisi clam non vult, ²¹⁶ panè non dicit.

xxx. Quid est iniquius, quàm secretò credere, palàm irasci? Quorundam ipsi testes sumus: in his naturam excutimus, voluntatemque facientium. Puer est? atati dōnetur: nescit, an peccet. Pater est? aut tantum profuit, vt illi etiam iniuriæ ²¹⁷ ius sit: aut fortassis ipsum hoc meritum eius est, quo offendimur. Mulier est? errat. Iustus est? necessitati quis, nisi iniquus, succenset? Læsus est? non est iniuria, pati quod prior feceris. Iudex est? plus illius credas sententiæ, quàm tuæ. ²¹⁸ Rex est? si nocentē punit, cede iustitiæ: si innocentem, cede fortunæ. Mutum animal est, aut simile muto? ²¹⁹ imitaris illud, si irasceris. Morbus est, aut calamitas? leuius transiliet sustinentem. Deus est? tam perdis operam cum illi irasceris, quàm cum illum alteri precaris iratum. Bonus vir est, qui

207. A TERGO.] Sed non videmus mantice quod in tergo est, vi ait Catullus. *Αἰσώπρος ἐστὶν δὲ τοῦ περὶ τῆς ἐκείνου ἡμῶν φέρων, τὴν μὲν ἐμπροσθεν, τὴν δὲ ἐπίωθεν. καὶ εἰς μὲν τὴν ἐμπροσθεν ἀποτίθενται τὰ τῶν ἄλλων ἀμαρτήματα. εἰς δὲ τὴν ἐπίωθεν τὰ ἑαυτῶν.* Æsopus dicitabat, duas peras quemque nostrum gestare, anticam vnā, & posticam alteram. & in anticam aliorum peccata immitti & reponi; in posticam, nostra ipsorum.

208. TEMPESTIVA.] In vitio habita, sicut & Intempestiua. Vide, si lubet, quæ fusè notati ad lib. xiv. Annal. Taciti.

209. NIHIL ALIENÆ.] Victor de Augusto: Cum esset luxuriæ seruens, erat tamen eiusdem vitij seuerissimus vitior. more hominum, qui in viciscendis vitis, quibus ipsi indulgent, acres sunt. *Plinius lib. vii. epist.* Nostine hos, qui omnium libidinum ferui, sic aliorum vitis irascuntur, vt quasi inuideant?

210. TYRANNVS.] Qui ipse in cottidianis cadibus.

211. MORA.] *Ἐν αὐτῷ γὰρ πέναι τὴν ὀργὴν, χρόνου δὲ, ait Aristoteles:* Ad ipsum vt ira concoquatur, tempore opus est. Nec aliud salubrius remedium.

CAP. XXIX. 212. EST SUSPICAX.] *Ea vox*

nihil ad sequentem affectum, quem exprimit. Puto fuisse, subprocax: petulanti & auido ingenio, ἀπειθῆς, ἀποπειθῆς. Et sunt sanè tales, qui alienis dissidiis iurgioque pascantur, quos egregie notauit Socrates: cum Xantippe eius clamante & iurgante, quidam hortarentur vt resisteret, & impudentem inuaderet: Nempe, inquit, vt vos spectantes acclametis, Eia Xantippe, Eia Socrates.

213. ADVOCATIONEM.] *Moram, vt saepe.*

214. AD MANVM.] *Magis in manus sumitur, & tractatur.*

215. DE PRÆSENTIBVS.] *Suspectum mihi, nisi placet distinctione corrigere, Amicum condemnas, de presentibus antequam audias, quod est: antequam ab is qui presentes suere, rem inquiras. Siue etiam, de presentibus, id esset, ab ipso presente priusquam exquiras.*

216. PANÈ NON DIC.] *Simile illi, Quod nemo sciente fit, panè non fit.*

CAP. XXX. 217. IVS SIT.] *Inter tot beneficia, possit vel iniuriam vnā facere impune.*

218. REX EST?] *Ita Medea apud nostrum, in cognomine Tragœdiæ: Si iudicas, cognosce: sine regnas, iube. ad Creonem.*

219. IMITARIS.] *Impetum assumendo, rationem abiciendo.*

A qui iniuriam fecit? noli credere. Malus? noli mirari. Dabit pœnas alteri, quas debet tibi: & iam ²²⁰ sibi dedit, qui peccauit. Duo sunt, vt dixi, quæ iracundiam concitant. primum, si iniuriam videmur accepisse: de hoc satis dictum est. deinde, si iniquè accepisse: de hoc dicendum est. Iniqua quædam iudicant homines, quia pati non debuerint: quædam, quia non sperauerint. Indigna putamus, quæ inopinata sunt. Itaque maximè commouent, quæ contra spem expectationemque euenerunt. nec aliud est quare in ²²¹ domesticis minima offendant: in amicis, iniuriam vocemus negligentiam. Quo-xxxii. modo ergo, inquit, inimicorum nos iniuriæ mouent? quia non expectauimus illas, aut certè non tantas. Hoc efficit amor nostri nimius: inuiolatos nos etiam inimicis iudicamus esse debere. ²²² Regis quisque intra se animum habet, vt licentiam sibi dari velit, in se nolit. Aut ignorantia nos itaque rerum, aut insolentia iracundos facit. Ignorantia, quid enim mirum est, malos mala facinora edere? Quid noui est, si inimicus nocet, amicus offendit, filius labitur, seruus peccat? Turpissimam aiebat ²²³ Fabius Imperatori excusationem esse, NON PUTAUI: ego turpissimam homini puto. Omnia puta, expecta. etiam in bonis moribus aliquid existet asperius. Fert humana natura insidiosos amicos, fert ingratos, fert cupidos, fert impios. Cum de moribus vnius iudicabis, de publicis cogita. vbi maximè gaudebis, maximè metues: vbi trāquilla tibi omnia videntur, ibi nocitura nō desunt, sed quiescunt. semper futurū aliquid, quod te offendat, existima. Gubernator nunquam ita totos ²²⁴ sinus explicuit securus, vt non expedita ad contrahendum armamenta disponderet. Illud ante omnia cogita, fœdam esse & execrabilem vim nocendi, & alienissimam homini, cuius beneficio etiam fœua mansuescunt. Aspice elephantorum ²²⁵ iugo colla submissa, ²²⁶ taurorum pueris pariter ac feminis perfultantibus terga impunè calcata, & repentes inter ²²⁷ pocula sinusque innoxio lapsu dracones, & intra domum vrforum leonumque ora placida tractantibus, adulantisque dominum feras: pudebit ²²⁸ cum animalibus permutasse mores. Nefas est nocere patriæ: ergo ciui quoque. nam hic pars patriæ est. Sanctæ partes sunt, si vniuersum venerabile est: ergo & homo homini. nam hic in ²²⁹ maiore tibi vrbe ciuis est. Quid si nocere velint manus pedibus? manibus oculi? Vt omnia inter se membra consentiunt, quia singula seruari, totius interest: ita homines singulis parcent, quia ²³⁰ ad cœtum geniti sumus. salua autem

tem

220. SIBI DEDIT.] Quia in ipsâ culpâ, pœna est: & animus sibi conscius se torquet. Epictetus: Οὐδὲ δὲ ἴχα ἀποδείξαι καὶ ἑμισίας κακός ἐστι: Nemo sine damno & pœnâ malus est.

221. DOMESTICIS.] Familiaribus nostris, quos putamus volentes esse debere, & obnoxios. Eadem ratio, cur odia fratrum aut propinquorum (Aristoteli obseruatum lib. vii. Politic. cap. vii.) sint acerbissima, καὶ οἱ τὴν ἀρετὰν εὐχόμενοι, οἱ δὲ καὶ πέρα μισοῦσι: Et qui valde aliquid amant, iidem idè valde oderūt.

CAP. XXXI. 222. REGIS QVISQVE.] Epistolâ XLVII. Regum nobis induimus animos.

D Adde epist. XLII.

223. FABIVS.] Aliquis Scipioni tribuit, ad Numantiam.

224. SINVS.] Propertius: Velorum plenos subtrahis ipse sinus.

225. IUGO COLLA.] Satis crebrum Romæ, elephantos curram trahere, siue Deorum in pompâ Circensium, siue & triumphalem. Leones item, in Plinio, alique fera in Martiale, per ludos:

Pictō quod iuga delicata collo
Pardus sustinet, improbaque tigris
Indulgent patientiam flagello;
Mordent aurea quod lupata cerui;
Quod frænis Lybici domantur vrsi;
Et quantum Calydon tulisse fertur,
Paret purpureis aper capistris,

Turpes esseda quod trahunt bifontes:

Quis spectacula non putet deorum?

226. TAURORVM PVERIS.] Item exhibitâ hæc in ludis. Martialis:

Aspice, quàm placidis insultet turba iuuenis,
Et sua quàm facilis pondera taurus amet.
Cornibus hic pœdet fummis, vagus ille per armos
Currit, & in toto ventilat arma boue.
At feritas immota riget, non esset arena
Tutior, & possent fallere plana magis.
Nec trepidant gressus, sed de discrimine palmæ
Securus puer est, sollicitumque pecus.

227. POCVLA SINVSQVE.] Haud abnuam in mensâ etiam respisse. Quidam tamen libri ocula: ex quo aliquis oscula. Porro dracones istos femina in deliciis habebant, apud eundem Martialem: Sic gelidum collo necit Gratilla draconem: & hodie sit in Italia

228. CVM ANIMALIB.] Ita & Epictetus increpat istos iracundos. Εἰ δ' ἀπὲρ ἀνθρώπου, ἡμέρου ζωῆς, καὶ κοινωνικοῦ, ἑστὶν ἡλόνας βλαβερὸν, ἐπιβουλον, δεικτικόν, ἐδ' ἐν ἀπολαύσεως; Si verò pro homine, qui est placidum animal & sociale, transieris in feram noxiam, insidiosam, mordacem, nihilne amisisti? Nempe teipsum.

229. MAIORE VRBE.] Ipso mundo, magnâ illâ patriâ.

230. AD COETVM.] Sociale animal.

231. NA-

tem esse societas nisi amore & custodia partium non potest. Ne viperas quidem & A
²³¹ natrixes, & si qua morfu aut ictu nocent, effligeremus, si vt reliqua mansuefacere
possemus, aut efficere, ne nobis aliisve periculo essent. Ergo ne homini quidem nocebi-
mus, quia peccavit, sed ne peccet: nec vnquam ad prateritum, sed ad futurum poena
referetur. non enim irascitur, sed cauet. Nam si puniendus est, cuiusque prauum ma-

xxxii. leficumque ingenium est, poena neminem excipiet. At enim ira habet aliquam
²³² voluptatem: & dulce est, ²³³ dolorem reddere. Minime, non enim vt in beneficiis
honestum est, merita meritis repensare: ita ²³⁴ iniurias iniuriis. illic, vinci turpe est: hic,
vincere. ²³⁵ Inhumanum verbum est, & quidem pro iusto receptum, ²³⁶ Vltio: & a
contumeliâ non differt nisi ordine. Qui dolorem regerit, tantum excusatus peccat.
M. Catonem ²³⁷ in balneo quidam percussit imprudens. quis enim illi sciens faceret in-
iuriam? postea ²³⁸ satisfaciendi Cato, *Non memini*, inquit, *percussum me*. Melius putauit,
non agnoscere, quam ²³⁹ vindicare. Nihil, inquis, post tantam petulantiam mali factum
est? imò multum boni. cœpit Catonem nosse. Magni animi est, iniurias despiciere. vl- B
tionis contumeliosissimum genus est, non esse visum dignum, ex quo peteretur vltio.
Multi leues iniurias altius ²⁴⁰ sibi demisere, dum vindicant: ille magnus & nobilis est,
qui more magnæ feræ, latratus minorum canum securus exaudit. Minus, inquit,
contemnemur, si vindicauerimus iniuriam. Si tanquam ad remedium venimus, sine
irâ veniamus: non quasi dulce sit vindicari, sed quasi vile. Sæpe autem satius fuit dis-
xxxiii. simulare, quam vlscisci. Potentiorum iniuriæ hilari vultu, non patienter tantum
ferendæ sunt. Facient iterum, si se fecisse crediderint. Hoc habent pessimum animi
magnâ fortunâ insolentes, ²⁴¹ quos laferunt, & oderunt. ²⁴² Notissima vox est eius,
qui

231. NATRICES.] In Glossario, Natrix, boa est: serpentis genus Plinio notum.

CAP. XXXII. 232. VOLVPTATEM.] Hoc ante alios Homerus dixit Iliad. 2. in Achillis personâ: *Ως ερις εν τει θεων εν τει ανθρωπων απολοτο, και χολος δε τει εφευκε πολυφρονα περ χαλεπηναι. Ος τε πολω γλυκιον μεγατος καταλυβομενοιο Ανδρων εν σθιασιν αεζεται, ουτε κεινος.*

Ah pereat diuum atque hominum Contem-
tio. & Irâ,
Qua sapientem etiam interdû sauire coëgit.
Dulcior hæc melle atq; fauo liquidû stillante,
Pectoribus sese insinuans, crescit quasi fumus.

Plato in Philebo, mixtionem voluptatis & dolo-
ris in irâ esse vult, testimonio isto Homeri vsus: *Et sicut comparat cum iis, qui tragedias spectant: quos videas vno tempore gaudentes & flentes. Aristoteles autem, & ipse vsus Homericis versibus, causam incunditatis in irâ dicit, ex spe futuræ vltionis.*

Quam si tollis, nec Ira quidem est: sicut nemo potentibus irascitur, quos nec speret vlscisci. Vide Rhetor. 1. cap. xi. Sed pulchri è etiam Homerus de Fumo: *Et quid similis? Aristoteles & hoc alibi vsurpauit: Ως απερ ο κεινος εν τει ανων τας ελεως, ουκ εδ βλεσσειν το κειμενον εν τοις ποσιν ουτως ο θυμος επειρρυκτος, τω λογισμω επισκοποι:* Sicut fumus, oculos mordicans, non finit vel id quod ante pedes est videre: sic ira exurgens obtenebrat rationem.

233. DOLOREM REDDERE.] Vlscisci, consentit in causâ, cum Aristotele. Aded autem hoc dulce, vt etiâ in morte delectet: sicut ille apud Pacinium effert,

Dij me etsi perdunt, tamen esse adiurum expectunt,
Quod priusquam intereo, spatium vlsciscendi danunt.

234. INIURIAS INIVR.] Epictetus: *τι ουν επειδ η οικηος εαυτων εβλαψεν, προς εμας τι αδ μου ποιησας*

εγ ο εμαυτων μη βλαψω, προς οικηον αδ κων τι ποιησας; Quid ergo? num quia ille sibi nocuit, dum iniuria me afficit, ego non dabo operam ne noccam, illum vicissim afficiendo? Plato in Critone: *Ουδ αμωσ αρα δε εδ μεν, ουδ εδ αδ μου μωσον αρα αν- τει μεν (ως οι πολλοι οιονται) επωιδ η γε εδ αμωσ δε εδ αδ μεν, ουτε κικωσ ποσιν κδ να ανδραπασ, εδ αν οτιον παρ ην αντων:* Nullo modo igitur iniuriam oportet facere, sed nec læsum iterum lædere (vt plerique existimant:) etiamnum numquam iniuria facienda, nec quisquam mortalium damno mulcendus, etsi vel ab ipso mulctatus.

235. INHUMANVM.] Et ad barbaros relegandam, cum Quintiliano, Declamat. xiiii. Barbarorum mos est populorum, quos procul omnis iuris humani societate, proxima belluis natura efferauit. Nos ideo magistratus legesque à maioribus accepimus, ne sui quisque doloris vindex sit: & assidue scelereum causæ se reflant, si vltio crimen imitabitur.

236. VLTIO ET A.] Liber meus, & plures, Vltio & Talio, non multum differt. Ego putem: Vltio, & alioqui non multum differt. Differt, ab Iniriâ, nam hæc præcedit.

237. IN BALNEO.] Libri omnes vocem addunt, in balneo ignorans. At qui sequitur mox, imprudens, mutauerim igitur, in ore: & ita fuit. Non percussit solum Catonem, sed in ore & facie.

238. SATISFACIENTI.] Deprecanti, penitenti.

239. VINDICARE.] Ita consensu libri scripti & editi: Muretus tamen, ignoscere, bellè & ingeniosè, sed quò iam bellè?

240. SIBI DEMIS.] Quasi ferrum, impressere.

CAP. XXXIII. 241. QVOS LÆS.] Facius in Agricolâ: Proprium humani ingenij est, odisse quem laferis.

242. NOTISIMA VOX.] Cuius, aut ubi, ignoro.

A qui in cultu regum consenuerat. cum illum quidam interrogaret, *Quomodo rarissimam rem in aula consecutus esset, senectutem? Inuicias, inquit, accipiendo, & gratias agendo.* Saepae adeo iniuriam vindicare non expedit, ut ne fateri quidem expediat. C. Caesar Pastoris splendidi equitis Romani filium cum in custodia habuisset, ²⁴³ munditiis eius & cultioribus capillis offensus: rogante patre, ut salutem sibi filij concederet, quasi de supplicio eius admonitus, duci protinus iussit. Ne tamen omnia inhumanè faceret aduersum patrem, ²⁴⁴ ad cenam illum inuitauit eo die. venit Pastor, nihil vultu exprobrante. Propinavit illi Caesar ²⁴⁵ heminam: & posuit illi custodem. perdurauit miser, non aliter quam si filij sanguinem biberet. ²⁴⁶ Vnguentum & coronas misit, & ²⁴⁷ obseruare iussit an fumeret. sumpsit eo die, quo filium extulerat, imò quo ²⁴⁸ non extulerat. Iacebat conuiuia centesimus, & potiones vix honestas natalibus liberorum, podagricus senex hauriebat: cum interim non lacrimas emisit, nec dolorem aliquo signo erumpere passus est. Cenauit, tanquam pro filio exorasset. *Quæris, quare?* ²⁴⁹ habebat alterum.

B Quid ille ²⁵⁰ Priamus? non dissimulauit iram, & ²⁵¹ regis genua complexus est? funestam perfusamque cruore filij manum, ad os suum retulit, & cenauit, sed tamen sine vnguento, sine coronis: & illum hostis fauissimus multis solatiis, ut cibum caperet, hortatus est, non ut pocula ingentia, super caput posito custode, siccaret. Contempsisset ²⁵² Pastorem, si sibi timuisset: nunc iram compescuit ²⁵³ pietas. Dignus fuit, cui permitteret à conuiuio ad ²⁵⁴ ossa filij legenda discedere. Ne hoc quidem permisit: benignus interim & comis ²⁵⁵ adolescens propinationibus fenem crebris, ut cura ²⁵⁶ leniretur, lacescebat: contra ille se lætetur, & oblitum quid eo esset actum die, præstitit. Perierat alter filius, si carnifici conuiuia non placuisset. Ergo iram abstinendum est, siue xxxiv.

par est qui lacescendus est, siue superior, siue inferior. Nam cum pare contendere, ²⁵⁷ anceps est: cum superiore, ²⁵⁸ furiosus: cum inferiore, ²⁵⁹ sordidum. ²⁶⁰ Pusilli hominis & miseri est, repetere mordentem. mures & formicæ, si manum admoueris, ora conuertunt:

C ^{243.} MUNDITIIS.] *Caius enim pulcros omnes & comatos oderat. Sueton. cap. xxxv. Porro in Hispaniâ Pastores isti fuisse videntur. Lapis ibi: DOMITIO PASTORI. VETERANO. LEG. SEPT. GEM.*

^{244.} AD CENAM.] *Suetonius de hoc intellexit, cap. xxvii. Parentes supplicio filiorum interesse cogebat. quorum vni valetudinem excusanti, lenticulam misit: alium è spectaculo poenæ epulis statim adhibuit, atque omni comitate ad hilaritatem & iocos prouocauit. Ut appareat spectatorem etiam supplicij fuisse, quod tamen Seneca non dixit.*

^{245.} HEMINAM.] *Vnicuius nouem vini, siue dimidium Sextarium.*

^{246.} VNGVENTVM.] *Receptum in conuiujs lictioribus, vngui & floribus coronari.*

^{247.} OBSERVARE.] *Per custodem, quem posuerat. Non ergo ipse videre poterat? nescio, grande trichinum erat, & iacebat conuiuia centesimus, ut mox addit. Procul ergo à Caio, & inter imos.*

^{248.} NON EXTULERAT.] *Nec enim iussa ei fecerat, nec sollenni ritu cadaver elatum.*

^{249.} HABEBAT ALT.] *Ut hunc saltem seruauerit: & illum Caius iratus tolleret. Pulchre & apud Paganeticus scriptor ad Theodosium, hos affectus exprimit sub tyrannis: Cum interim miseri, verabamur agere miseros, imò omnes cogebamur mentiri beatos: & cum domi atque secreto, solis coniugibus ac liberis credidissimus furtiuum dolorem, procedebamus in publicum non nostræ fortunæ vultu. Audires enim dicere delatorem. quid ita ille tristis incedit? an quia pauper est ex diuite? non enim se viuere gratulatur? Quid ita publi-*

cum atratus incestat: luget credo fratrem? sed habet filium. Ita flere non licebat amissa, metu reliquorum.

^{250.} PRIAMVS.] *Apud Homerum, Iliad. Ω.*

^{251.} REGIS GENVA.] *Achillis. Homerus:*

Χερσὴν ἀχιλλῆος δολὴν γένυατα, ἠγὰ ἔσσι χερσας

Διὰ δὲ ἀποδοδόνους.

Quæ veritas hic ex professo noster.

^{252.} PASTOREM.] *Andax & hæc mutatio Mureti. nam libri omnes, Contempsisset Romanum*

patrem: ex quo Pincianus, Contempsissem R. p.

quod etsi melius illo extraneo: tamen mihi veritas,

Contempsisset & Romanus pater. Ille, inquit,

Græcus non bibit pocula magna, non vixit: quæ nec

gente & animo Romanus noster fecisset, nisi non suæ

vitiæ, sed alterius filij, timuisset.

^{253.} PIETAS.] *In filium superstitem.*

^{254.} OSSA FILII.] *De morte. cadauere combusto,*

elicebant ossa, & reposita in urnam sepeliebant.

^{255.} ADOLESCENS.] *Ipse iuuenis Princeps, Caius.*

^{256.} LENIRETUR.] *Meus addit, leniretur ad-*

mouere lacescebat. Alij, leniretur admouens:

Scribe & distingue: ut cura leniretur, admonens,

lacescebat. Caius identidem propinando admonebat,

leniendæ curæ hoc esse. Aut ipsis verbis, Leni curam.

CAP. XXXIV. ^{257.} ANCEPS EST.] *Vin-*

di potes.

^{258.} FURIOSVM.] *Vinci debes.*

^{259.} SORDIDVM.] *Vincere inglorium.*

^{260.} PUSILLI.] *Iuuenalis: — quippe minuti*

Semper, & infirmi est animi, exiguique voluptas,

Vltio.

uertunt: imbecillia se lædi putant, si tanguntur. Faciet nos mitiores, si cogitauerimus, A
 quid aliquando nobis profuerit ille, cui irascimur, & meritis offensa redimetur. Illud
 quoque occurrat, quantum commendationis nobis allatura sit clementiæ fama, & quam
 * multos venia amicos vtilis fecerit. ²⁶¹ * Ne irascamur inimicorum & hostium liberis.
 Inter Syllanæ crudelitatis exempla est, quod à rep. ²⁶² liberos proscriptorum submouit.
 Nihil est iniquius, quam aliquem heredem paterni odii fieri. ²⁶³ Cogitemus, quotiens
 ad ignoscendum difficiles erimus, an expediat omnes nobis inexorabiles esse. Quam sæ-
 pe veniam qui negauit, petit? quam sæpe pedibus eius aduolutus est, quem à suis repu-
 lit? Quid est gloriosius, quam iram amicitiam mutare? Quos Populus R. fideliores habet
 socios, quam quos habuit ²⁶⁴ pertinacissimos hostes? quod hodie esset ²⁶⁵ imperium,
 nisi salubris prouidentia victos permiscuisset victoribus? Irascetur aliquis? tu contra be-
 neficiis prouoca. Cadit statim simultas, ab alterâ parte deserta. ²⁶⁶ nisi par non pugnat.
 Si vtrinque certabitur, ille est melior, qui prior pedem retulit: victus est, qui vicit. Per-
 cussit te? recede. referendo enim, & occasionem sæpius ferendi dabis, & excusatio- B
 nem. non poteris reuelli, cum voles. Nunquid velit quisquam tam grauitè hostem fe-
 rire, vt relinquat manum in vulnere, & se ab ictu reuocare non possit? atqui tale ira te-
 XXXV. lum est, vix retrahitur. Arma nobis expedita prospicimus, gladium commodum
 & habilem: non vitabimus impetus animi, ²⁶⁷ his graues magis, furiosos & irreuocabi-
 les? Ea demum velocitas placet, quæ vbi iussa est, vestigium sistit, nec vltra destinata
 procurrit, & quæ flecti, & à cursu ²⁶⁸ ad gradum reduci potest. Ægros scimus neruos esse,
 vbi inuitis nobis mouentur. senex, aut infirmi corporis est, qui cum ambulare vult,
 currit. animi motus eos putemus sanissimos validissimosque, qui nostro arbitrio ibunt,
 non suo ferentur. Nihil tamen æquè profuit, quam primum inueneri deformitatem rei,
 deinde periculum. Non est vllius affectus ²⁶⁹ facies turbator. pulcherrima ora scædauit,
 toruos vultus ex tranquillissimis reddidit. Liquit decor omnis iratos: & siue amictus
 illius compositus sit ad legem, attrahet vestem, omnemque curam sui effundet. Si capil- C
 lorum naturâ vel arte iacentium non informis est habitus, cum animo inhorrescunt, tu-
 mescunt venæ, concutitur crebro spiritu pectus, rabida vocis eruptio colla distendit.
 tunc artus trepidi, inquietæ manus, totius corporis fluctuatio. Qualem intra putas esse
 animum, cuius extra imago tam scæda est? quanto illi intra pectus terribilior vultus,
 acrior spiritus est, intensior impetus, rupturus se nisi cruperit? Quales sunt hostium, vel
 ferarum cæde madentium, aut ad cædem euntium aspectus; qualia poëtæ ²⁷⁰ inferna
 monstra finxere, succincta serpentibus, & igneo flatu, ²⁷¹ quales ad bella excitanda, dif-
 cordiamque in populos diuidendam, pacemque lacerandam, tæterrimæ inferum exeunt
²⁷² Furia: talem nobis iram figuremus, flaminâ lumina ardentia, sibilo mugituque &
 gemitu & stridore, & si qua his inuisior vox est, perstreptentem, tela manu vtraque qua-
 tientem. neque enim illi tegere se, cura est. toruam, cruentamque, & cicatricosam, & ver-
 beribus suis liuidam, incessibus vesanis, offusam multâ caligine, incurstantem, vastan-
 tem,

261. * NE IRASCAMVR.] *Mibi abrupta hæc vi-
 dentur, nec prioribus nexa.*

262. LIBEROS PROSCR.] *Ne ad honores veni-
 rent. Hoc appellat à rep. submouere, quia ad eam
 gerendam non admittuntur.*

263. COGITEMVS.] *Ad intermissa redit. emble-
 mate illo de liberis hostium, nescio quâ occasione,
 inserto.*

264. PERTINACISS. HOSTES.] *Latinos,
 Sannites.*

265. IMPERIVM, NISI.] *Tacitus XI. Annal.
 oratione Claudij: Tunc solida domi quies, & ad-
 uersus externa florimus, cum specie deducta-
 rum per orbem terræ legionum, additis provin-
 cialium validissimis, fesso imperio subuentum
 est. Plurâ mihi eius rei.*

266. NISI PAR.] *Libri scripti, nisi pariter, &*

deinde, pugnant. Fortasse, nisi paria.

CAP. XXXV. 267. HIS GRAVES.] *In meo
 hæc ita: animi impetus? hi graues, funerosi, & ir-
 reuocabiles. Legerem: animi impetus, si graues,
 furiosi & irreuocabiles?*

268. AD GRADVM.] *Ad leniorem & lentio-
 rem passum.*

269. FACIES TURB.] *Iterum Ira descriptio,
 qualis lib. 1. cap. 1.*

270. INFERNÂ MONSTRA.] *Furias, Eumentidas.*

271. QVALES AD.] *Meus voce auctior: quales
 motus ad bella. Puto, quales ad motus, ad bella.*

272. FVRIÆ.] *Vox meo abest: & antè, deterri-
 mi. Itaque esset deterrimi, vel teterrimi inferum:
 id est, pessimi infernalium Geniorum. Nam de Furis
 sanè iam tactum, & triplex est comparatio.*

Atem, fugantemque: & omnium odio laborantem, sui maximè: si aliter nocere non possit, terras, maria, cælum ruere cupientem, infestam pariter, inuisamque. Vel, si videtur, sit qualis apud vates nostros est:

*Sanguineum quatens dextrâ Bellona flagellum,
Aut scissâ gaudens vadit Discordia pallâ.*

aut si qua magis dira facies excogitari diri affectus potest.

Quibusdam, vt ait Sex- xxxvi.

tius, iratis profuit aspexisse²⁷³ speculum. perturbauit illos tanta mutatio sui: velut in rem præsentem adducti non agnouerunt se. & quantulum ex verâ deformitate imago illa speculo repercussa reddebat? animus si ostendi, & si in vllâ materiâ perlucere posset, intuentes nos confunderet, ater maculosusque, æstuans, & distortus, & tumidus. Nunc quoque tanta deformitas eius est per ossa carnesque, & tot impedimenta, effluentis: quid si nudus ostenderetur? Speculo equidem neminem deterritum ab irâ²⁷⁴ credo. quid ergo? qui ad speculum venerat, vt se mutaret, ²⁷⁵ iam mutauerat. Iratis quidem nulla est B formosior effigies, quàm atrox & horrida, qualesque esse, etiam videri volunt. Magis illud videndum est, quàm multis ira per se nocuerit. Alij nimio feruore rupere venas, & sanguinem supra vires elatus clamor egressit, & luminum suffudit aciem in oculos vehementius²⁷⁶ humor egestus, & in morbos ægri recidere. nulla celerior ad insaniam via est. Multi itaque continuauerunt iræ furorem; nec quam expulerant mentem, vnquam receperunt. ²⁷⁷ Aiace in mortem egit furor, in furorem ira. Mortem liberis, egestatem sibi, ruinam domui imprecantur: & irasci se negant, non minùs quàm insanire, furiosi. Amicissimis hostes, vitandique²⁷⁸ carissimis: legum, nisi quâ nocent, immemores, ad minima mobiles. non sermone, non officio, aditu faciles. Omnia per vim gerunt, gladiis & pugnare parati, & ²⁷⁹ incumbere. Maximum enim malum illos cæpit, & omnia exsuperans vitia. Alia paullatim intrant: repentina & vniuersa vis huius est. omnes denique alios affectus sibi subiicit: anorem ardentissimum vincit. Transfoderunt itaque amata corpora, & in eorum quos occiderant, iacuerunt complexibus. Auacritiam durissimum malum, minimumque flexibile ira calcavit; adacta opes suas spargere, & domui, rebusque in vnum collatis iniicere ignem. Quid? non ambitiosus magno æstimata proiecit²⁸⁰ insignia, honoremque delatum repulit? nullus affectus est, in quem non ira dominetur.

CAP. XXXVI. 273. SPECVLVM.] *Plutarchus: Εμοί δὲ εἰ τις ἐμμελὴς καὶ κόμφορ ἀλόλουθος ἦν, ἢ καὶ ἀν' ἡγήθημι αὐτοῦ προσφέρωντος ἐπὶ ταῖς ὀρχαῖς ἕσσομαι, ὡς περ ἐνίοις προσφέρουσι λουσαμένοις ἐπ' ἀδελφῶν γρησάμεν. τὸ δὲ αὐτὸν ἰδεῖν παρὰ φύσιν ἔχοντα καὶ συντεταραμένον, ἢ κίερον ἐστὶν εἰς διαβολὴν τοῦ πάθους: Mihi verò si quis scitus & elegans sit comes vel assecla; non ægrè feram, si in irâ proferret mihi speculum, sicut quibusdam iam lotis compâsque solet sine vlllo bono fructu. At seipsum ita videre, præter naturam constitutum, & vndique turbatum, non parùm conferat ad affectus huius damnationem.*

274. CRELO.] *Libri, credis. tamen hoc Pinciani*

coniectaneum probum videtur.

275. IAM MUTAVERAT.] *Habebat enim animum se compeccandi. rationem audiebat, medicinam quærebat.*

276. HVMOR.] *Biliofus. & icterum genus.*

277. AIACEM.] *Victum, armorum iudicio, ab Ulyssæ.*

278. CARISSIMIS.] *Quidam libri luminis, alius, & litteris: ex quo non insciè, vitandiq; & liberis: siue ex priore illâ, alumnis.*

279. INCUMBERE.] *Seipsum interficere, vt ille Ajax.*

280. INSIGNIA.] *Magistratum, aut dignitatum: Prætextam, latum clauum, & talia.*